

Міністерство освіти і науки України
Національний університет “Острозька академія”
Навчально-науковий центр заочно-дистанційного навчання
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра на тему:
“Воєнна безпека України: виклики сьогодення ”

Виконав студент II курсу, групи ЗМНБ-21,
спеціальності К 3 Національна безпека (за
окремими сферами забезпечення і видами
діяльності)

Клименко Максим Сергійович

Керівник – кандидат наук з державного
управління, доцент

Валерій Володимирович Пристайко

Рецензент – кандидат юридичних наук, доцент

Ірха Юрій Богданович

Острог, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	6
1.1. Загальна характеристика воєнної безпеки як складового елемента національної безпеки України.....	6
1.2. Нормативно-правове забезпечення політики воєнної безпеки в Україні .	12
1.3. Ступінь дослідженості питання функціонування системи воєнної безпеки України	20
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	28
2.1. Загальна характеристика та сфери забезпечення воєнної безпеки держави.....	28
2.2. Управлінсько-регламентуюча підсистема воєнної безпеки: поняття, функції, напрями діяльності.....	37
2.3. Силевий компонент системи воєнної безпеки: інституційні та функціональні особливості	47
РОЗДІЛ 3. КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	57
3.1. Основні проблеми функціонування системи воєнної безпеки України ...	57
3.2. Шляхи удосконалення інституційної та функціональної основ системи воєнної безпеки України.....	66
3.2. Перспективи запровадження позитивного зарубіжного досвіду в галузі воєнної безпеки в Україні	74
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В основу забезпечення життєво важливих інтересів кожної держави покладено національне надбання та цінності, що забезпечуються шляхом використання економічного, політичного та військового механізмів державного управління, а також інтелектуальним та духовно-моральним потенціалом суспільства. Одним із ключових елементів формування національної безпеки виступає воєнна безпека, що являє собою складний феномен, що потребує дослідження через призму сучасного стану розвитку держави, загроз і викликів, що стоять перед державою, прогнозування і моделювання воєнних небезпек, що сприяє формуванню стратегії воєнної безпеки України.

Особливої значимості воєнна безпека набуває у зв'язку із військовою агресією Російської Федерації, що почалася з 2014 року зі Сходу України та окупації Автономної Республіки Крим (далі – АР Крим). При цьому, зазначена тематика актуалізується після збройного нападу Росії на Україну 24 лютого 2022 року, оскільки перед нами постає необхідність протидії пропаганді агресора та практичній реалізації механізмів протидії маніпулятивним впливам на масову свідомість населення, одночасно підвищуючи довіру до національних владних та військових структур. В умовах повномасштабного вторгнення Росії проти України воєнна безпека набуває особливої значимості, виступаючи в якості основоположної умови для реалізації права українського народу на самовизначення, забезпечення сталого розвитку на основі принципів демократії, свободи, верховенства права, цінності, безпеки та процвітання громадян.

Окремі аспекти та питання забезпечення воєнної безпеки України досліджувалися у праці великої кількості вітчизняних науковців, серед яких можливо виділити праці наступних: Ю. Луценко, М. Ковалів, В. Івах, П. Мінеєв, В. Артемов, В. Хорошко, Ю. Хохлачова, В. Погорелов, В. Первалова, О. Кузьменко, Я. Григоренко, І. Свида та інші, у зв'язку із чим висловлювалися

різні точки зору. До того ж, Є. Стрельцовим, С. Полтораком, Ю. Аллеровим, О. Кривенком, П. Богуцьким представлено монографічне дослідження правових основ воєнної безпеки України. Проте, на сьогоднішній день у науковій літературі не представлено ґрунтовне дослідження, присвячене питанням воєнної безпеки України із урахуванням повномасштабного вторгнення Росії, що додатково обумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою даної роботи є дослідження сучасного стану та перспектив удосконалення системи воєнної безпеки України.

Згідно визначеної мети, **завданнями** роботи є:

- охарактеризувати воєнну безпеку як складовий елемент національної безпеки України;
- дослідити нормативно-правове забезпечення політики воєнної безпеки в Україні;
- проаналізувати ступінь дослідженості питання функціонування системи воєнної безпеки України;
- розкрити питання та сфери забезпечення воєнної безпеки держави;
- охарактеризувати управлінсько-регламентуючу підсистему воєнної безпеки: поняття, функції, напрями діяльності;
- дослідити силовий компонент системи воєнної безпеки: інституційні та функціональні особливості;
- проаналізувати основні проблеми функціонування системи воєнної безпеки України;
- визначити шляхи удосконалення інституційної та функціональної основ системи воєнної безпеки України;
- дослідити перспективи запровадження позитивного зарубіжного досвіду в галузі воєнної безпеки в Україні.

Об'єктом дослідження є система воєнної безпеки України як складовий елемент національної безпеки України.

Предметом дослідження є сучасні українсько-російських відносини.

Методи дослідження. У процесі проведення дослідження нами було

використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, нами використано системний, функціональний, аналітичний, порівняльний, історичний, узагальнення, формально-логічний та інші методи дослідження.

Наукова новизна та практична значущість проведеного дослідження. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі сучасного стану системи воєнної безпеки України як складової частини національної безпеки, з урахуванням новітніх викликів і загроз, спричинених повномасштабною агресією Російської Федерації. У роботі систематизовано підходи до розуміння категорії воєнної безпеки в умовах трансформації системи державного управління та безпекового сектора. Вперше в рамках комплексного дослідження:

- здійснено порівняльно-правовий аналіз моделей воєнної безпеки провідних демократичних країн (США, Великобританії, Німеччини, Франції);
- окреслено перспективи інтеграції позитивного зарубіжного досвіду до української безпекової політики;
- запропоновано авторське бачення інституційного та функціонального удосконалення управлінсько-регламентуючої та силової підсистем системи воєнної безпеки України;
- визначено взаємозв'язок між правовими засадами воєнної безпеки та демократичними цінностями, що є важливими для розбудови цілісної національної безпекової доктрини.

Одержані результати можуть бути корисними для фахівців у сфері національної безпеки, військової справи, державного управління, а також для науковців, експертів-аналітиків та представників політичного середовища, залучених до формування оборонної політики України.

Структура дослідження. Робота складається з вступу, 3 розділів основної частини (які мають підрозділи), висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Загальна характеристика воєнної безпеки як складового елемента національної безпеки України

На протязі останнього часу спостерігається зростання уваги до гарантій безпеки, що враховує економічну, політичну, військову, продовольчу, екологічну, національну та інші сфери. Проблема належного забезпечення безпеки зумовлює потребу у формування військово-економічних закономірностей та відносин специфічного характеру, що потребують здійснення системного аналізу.

Існування потреби суспільства і держави у гарантуванні воєнної безпеки виступає в якості природного і неминучого бажання. При цьому, зміст поняття «воєнна» безпека пов'язаний із специфікою конкретно-історичних подій, через які розкривається уся різноманітність суспільних відносин певного соціуму в конкретний період існування. Існування виникнення збройних конфліктів зумовлює потребу в у прагненні їх закономірного усунення, мінімізації, формування атмосфери захищеності державних інтересів, а також населення від зовнішнього військового впливу.

Воєнна безпека виступає в якості одного із найпріоритетніших напрямів державної політики. Саме це зумовлює виникнення певної специфічної діяльності щодо її забезпечення, у межах якої здійснюється формування системи воєнної безпеки, підвищення її ефективності, підтримки на необхідному рівні, що враховує військово-політичну ситуацію та повноваження держави. У процесі здійснення такої діяльності має місце практичне відображення загроз воєнного характеру, що існують у реальності чи можуть виникнути [34, с. 368].

У контексті досліджуваного питання варто зауважити, що воєнна безпека є лише одним із аспектів загальної системи національної безпеки, проте вона

має особливу значимість та фактично відіграє визначальну роль у майбутньому країни та нації. Подібно до інших видів безпеки, національна безпека забезпечує умови для ефективного функціонування держави, суспільства та особистості не лише у мирний час, але й у випадку військового конфлікту. Саме це зумовлює важливість такого елемента національної безпеки як військової безпеки, що виступає гарантом суспільного розвитку.

Не дивлячись на важливість та значимість сфери воєнної безпеки, до цього часу не представлено єдиного загальновизнаного підходу до її трактування, а також малодосліджуваність даного питання у контексті публічного управління. У науковій літературі та концептуальних нормативних документах в якості синонімів до категорії «воєнна безпека» досить часто використовуються поняття «публічна безпека», «оборонна безпека», «безпека в оборонній сфері», «безпека держави», «обороноспроможність країни» тощо. При цьому, зазначені поняття не здатні у повній мірі визначити сферу та сутність відносин, що стосуються питання захисту від військової агресії.

У науковій літературі категорію «воєнна безпека» прийнято розглядати через призму відсутності для України військових погроз і небезпек, ліквідації або мінімізації воєнної небезпеки та будь-яких загроз для українського суспільства. Воєнна безпека виступає в якості своєрідного культурно-історичного феномена, способу адекватного реагування на військові виклики і загрози, гарантованої здатності держави для протистояння загрозам застосування чи фактичному застосуванню військової сили, готовності до відбиття зовнішніх збройних нападів та придушення внутрішніх збройних виступів [8, с. 293]. Отже, сутність воєнної безпеки полягає в існуванні специфічного стану військово-політичної та соціальної системи, у рамках якого забезпечується захист держави, суспільства та особистості від військових загроз.

У мирний період нормальний процес життєдіяльності суспільства забезпечується за допомогою функціонування правової, політичної та економічної систем, що формуються із урахуванням історичних особливостей,

а також механізму управління, яким передбачено можливість застосування державно-владних інструментів підтримки стабільності в державі. Зазначені заходи забезпечують підтримку в суспільстві правопорядку та гарантування громадської безпеки, охорону прав і свобод громадян, законних інтересів держави і суспільства тощо. При цьому, застосування таких інструментів є ефективним виключно в умовах стабільної політичної та суспільної обстановки, фактично унеможливаючи їх використання у разі виникнення надзвичайних обставин, порушуючи нормальну життєдіяльність громадян, функціонування держави і суспільства [69, с. 285].

Оскільки категорія «воєнна безпека» є похідним від поняття «безпека», вона відображає специфічні характеристики останньої, що зумовлена використання сили не лише реальним чи потенційним агресором, але і його жертвами. В якості субстанційної ознаки воєнної безпеки виступає використання засобів збройного протистояння, захищаючи таким чином національну безпеку [31, с. 26].

Варто звернути увагу на те, що воєнна безпека виступає достатньо складним за своєю сутністю явищем, що потребує врахування різноманітних чинників та складових елементів. У цьому зв'язку можливо стверджувати, що воєнна безпека поширюються на наступні сфери:

- формування системи ідей та поглядів, спрямованих на захист суспільства і держави, а також визначення ідеології;
- здійснення діяльності, спрямованої на запобігання воєнним небезпекам та ліквідацію загроз воєнного характеру;
- існування такого стану суспільних відносин, для яких є притаманною захищеність національних інтересів від загроз, зумовлених застосування силового підходу для вирішення внутрішньополітичних та міжнародних суперечок;
- формування системи державних інститутів, діяльність яких спрямована на захист суспільства та окремих громадян від зовнішньої

військової експансії, а також силового тиску з боку сепаратистів у межах країни;

— здатність соціальної системи до збереження власної стабільності, тобто забезпечення можливості до динамічного і стійкого розвитку, її самостійність та цілісність, не зважаючи на зовнішню військову експансію;

— наявність здатності держави до відстоювання власних життєво важливих інтересів [34, с. 369].

До того ж, воєнна безпека виступає в ролі елемента цілепокладання, суспільної свідомості та настанови, системи цінностей та національного інтересу. Варто зауважити, що саме воєнна безпека визнається однією з обов'язкових умов динамічного і сталого розвитку для усієї соціальної системи.

Так, будучи складовим елементом національної безпеки, воєнна безпека визнається складною категорією, на підставі якої можливо характеризувати стан успільних відносин конкретної військово-політичної та соціальної системи, її компонентів, надаючи можливість для повноцінного забезпечення ефективної протидії зовнішньому та внутрішньому впливу військових загроз, зокрема збройного насильства. Завдяки цьому гарантується створення умов для стабільного та динамічного розвитку держави та суспільства у цілому. Фактично сутність воєнної безпеки суспільства полягає у створенні такого стану внутрішніх та зовнішніх відносин у суспільстві, коли є можливість для його захисту, в основу якого покладено ефективну протидію впливу збройного насильства, мінімізуючи негативний вплив зовнішньої військової експансії у будь-яких сферах та створюючи умови для стабільного розвитку суспільства [17, с. 128].

Воєнна безпека виступає в якості складового елемента та найважливішого компонента національної безпеки, на підставі чого визначаються показники обороноздатності держави та її можливості у напрямку забезпечення повноцінного захисту національних інтересів, використовуючи засоби збройного насильства. Специфіка воєнної безпеки

визначає показники здатності держави до протидії виникненню війни, залучення до військових дій, а також мінімізації руйнівних наслідків та збитків для національної безпеки держави.

У контексті досліджуваного питання варто звернути увагу на те, що однією з ключових умов забезпечення воєнної безпеки держави виступає створення професійного військового складу, його навчання, удосконалення навичок і рівня матеріально-технічного забезпечення військовослужбовців та членів їх родин, організація та забезпечення проведення спільних навчань із державами-членами Північноатлантичного альянсу (далі – НАТО) з метою опанування новітньої зброї, удосконалення навичок та отримання нових знань, підвищення ефективності управління у галузі гарантування воєнної безпеки, інформування населення про стратегічні напрямки формування та удосконалення воєнної безпеки України. Формування професійного військового контингенту, забезпечення його належної підготовки, професійний розвиток та їх ефективне функціонування вимагають значних витрат та достатності економічного потенціалу, у зв'язку із чим вагому роль відіграє економічна безпека. Остання виступає не лише в якості елемента економіки, що забезпечує захист життєво важливих суспільних інтересів, але й сукупності спеціальних і функціональних економік, які спрямовані на забезпечення конкретних функціональних видів безпеки [59, с. 163-164].

Забезпечення належного рівня воєнної безпеки в Україні потребує підтримки такого військового потенціалу, який є достатнім для оборони у випадку виникнення кризових ситуацій безпосередньо у прикордонних регіонах. Належний рівень воєнної безпеки можливо забезпечити виключно у випадку формування усіх необхідних структурних елементів, якими є військові, політичні, дипломатичні, ідеологічні, економічні та інші, які характеризуються скоординованістю та цілеспрямованістю державних інституцій.

З метою ефективного захисту життєво важливих потреб суспільства державою використовуються різноманітні інструменти та способи, серед яких

найвагомішу роль відіграє військова сила. Потенційне існування воєнної небезпеки зумовлює потребу кожної держави дбати про свою здатність до захисту від загроз. Саме такий підхід покладено в основу концепції міжнародної безпеки та національних інтересів окремих держав. Як зауважено іспанським політологом Л. Саністебаном, починаючи з невеликого рівня складності, у межах політичних систем формуються спеціалізовані інституції для ведення військових дій, що спрямовано не лише проти зовнішньої агресії, але й проти внутрішніх груп, якими реалізуються дії щодо повалення еліт [31, с. 28-29].

У науковій літературі зауважено, що існує два основні види воєнної безпеки, які характеризуються певними крайнощами: оборонна і наступальна. Так, у першому випадку мова йде про прагнення держави чи представників владних еліт до забезпечення такої власної воєнної безпеки, що переважно полягає у недопущенні актуалізації потенційних військових загроз чи адекватного протистояння загрозам, що перейшли у реальну площину, а також мінімізації воєнної експансії до країни або її союзників. Для військово-політичних інтересів таких країн є притаманною обмеженість власних та прикордонних регіонів. До того ж, для них не є характерними амбіції наддержав, а їх зовнішньополітичні стратегії відрізняються поміркованою експансивністю та стриманістю. Потенціал країн, для яких є притаманним такий різновид воєнної безпеки, як правило обмежений [26, с. 37-38].

Для наступального типу є притаманною більш активна зовнішньополітична позиція держави, що може відрізнятися певною мірою експансивним характером. Сутність подібної системи воєнної безпеки виходить за межі виключно оборони кордонів держави чи її окремих регіонів. Як правило, національні інтереси країни, якою реалізовується оборонна безпекова концепція, виходять за її межі, а також простежується прагнення до отримання статусу регіонального чи світового лідера. Система воєнної безпеки таких країн, за рахунок демонстрації чи застосування військової сили, спрямована на забезпечення власних домагань у напрямках поширення

власних інтересів, що зумовлено далекосяжними амбіціями на геополітичному рівні, враховуючи реальні або потенційні загрози для протидії домінуванню. Подібні концептуальні підходи є притаманними переважно для імперій чи так званих наддержав, які відрізняються величезним економічним, політичним та військовим потенціалом [34, с. 370].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що повномасштабне вторгнення Росії проти України зумовило трансформацію глобалізаційних викликів і загроз, що постали перед нашою державою. У цьому зв'язку воєнна безпека виступає в якості ключового аспекту гарантування національної безпеки у цілому, ключовою метою якої є забезпечення цілісного поєднання соціального, економічного, науково-технічного, політичного, духовного і військового потенціалу, що характеризується своєрідною внутрішньою побудовою та якісною індивідуальністю. Кожен із перелічених елементів у сукупності забезпечує належне існування потенціалу воєнної безпеки, сприяючи орієнтуванню процесу розвитку таким чином, щоб потенційні можливості суспільства і держави трансформувалися на невід'ємний компонент воєнної безпеки.

1.2. Нормативно-правове забезпечення політики воєнної безпеки в Україні

На початку 2014 року стан Збройних Сил України можливо було охарактеризувати як такий, що перебуває у стані занепаду, що стало результатом політичного управління певних владних партій та систематичного недофінансування Міністерства оборони України. Такі негативні наслідки охопили й сферу оборонної промисловості. Внаслідок вчинення Російською Федерацією дій, направлених на розгортання збройного конфлікту на Сході України та анексію АР Крим, достатньо гостро постало питання щодо необхідності проведення і запровадження цілого комплексу заходів,

спрямованих на реформування Збройних Сил України та підвищення обороноздатності України [1, с. 3].

Проте, особливої значимості питання ролі Міністерства оборони України у сфері національної безпеки й оборони набуло після широкомасштабного вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2023 року. Це обґрунтовується специфікою Міністерства оборони України як центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у військовій сфері, оборонній галузі, військового будівництва не лише у мирний час, але й в особливий період [41].

25 березня 2021 року було затверджено Стратегію воєнної безпеки України, розробка якої покладалася на Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил України. До того ж, до її розробки було залучено досвід іноземних радників та колектив українських експертів. В основу зазначено програми було покладено рішення Ради національної безпеки і оборони «Про Стратегічний оборонний бюлетень України».

Основною метою розвитку Збройних Сил України виступало набуття ними можливості для ефективного реагування у випадку проявів загрози національній безпеці України у воєнній сфері та у сфері оборони, захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, а також досягнення євроатлантичних стандартів та критеріїв, необхідних для набуття Україною членства в НАТО. В якості способів та методів досягнення зазначеної мети було визначено реалізацію стратегічних цілей, які були закріплені у положеннях Стратегічного оборонного бюлетеня і було детально досліджено у попередньому розділі даної роботи.

Усі цілі розвитку системи Збройних Сил України були забезпеченням фінансування у відповідності до необхідних потреб та з урахуванням економічного потенціалу. Прийнята Стратегія воєнної безпеки України, відрізнялася цілою низкою особливостей, які не були притаманними попереднім документам, що приймалися у даній сфері. Зокрема, до таких

особливостей можливо віднести наступні: особливого пріоритету набули стратегічні цілі й завдання Стратегічного оборонного бюлетеня; у положеннях зазначеної програми було детально враховано загальні принципи і заходи Державної цільової програми розвитку озброєння та військової техніки на період до 2020 року, а також передбачувані об'ємі міжнародної допомоги; до положень зазначеної програми були включено лише заходи розвитку Збройних Сил України, а особливості їх забезпечення було врегульовано окремими щорічними планами; у рамках Процесу планування та оцінки сил, зазначену програму було у повному обсязі узгоджено із цілями партнерських програм; положення програми враховували діючі умови особливого періоду; фінансування програми здійснювалося за рахунок коштів із державного бюджету України із призначенням на потреби Збройних Сил тощо.

Мета розвитку Збройних Сил України у повному обсязі співвідносилася із Стратегічним оборонним бюлетенем. У той же час, основною ціллю виступає досягнення збройними силами можливості для ефективного реагування на можливі загрози національній безпеці у воєнній сфері, оборони України, захисту її суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості.

Додатково, варто звернути увагу на те, що особливе місце займало досягнення мети, яка полягає у відповідності євроатлантичним стандартам та критеріям, які пред'являються для набуття членства в НАТО. Потрібно зазначити, що така мета була закріплена Президентом України у положеннях Воєнної доктрини. Таким чином, програма визначала наступні кроки, які є необхідними для досягнення поставленої мети: автоматизація процесів управління та обліку; уніфікація, модернізація та відновлення озброєння та військової техніки; створення необхідних резервів для забезпечення військ; професіоналізація особового складу; використання міжнародної військово-технічної допомоги; удосконалення нормативно-правової бази; перехід до системи оборонного планування, заснованої на спроможностях; стандартизація та кодифікація озброєння та майна відповідно до стандартів НАТО; підготовка та оцінка готовності військ за стандартами НАТО.

У зв'язку із вищевикладеним, пропонуємо розглянути основні напрямки розвитку Збройних Сил України більш детально. Так, Стратегія воєнної безпеки України передбачає необхідність підвищення рівня ефективності системи управління. Таким чином, виникла потреба у запровадженні нової військової посади під назвою Головнокомандувач Збройних Сил України, який має очолити Головний командний центр. До того ж, у його підпорядкуванні мають знаходитися: начальник Генерального штабу, заступник Головнокомандувача, командувачі усіх видів військових підрозділів та командувачі об'єднаних сил.

Додатково, було передбачено організацію стаціонарних захищених пунктів управління, основною задачею яких виступало військове управління оперативними рівнями. окремим пунктом у програмі було визначено необхідність перерозподілу технічного оснащення пунктів управління, внаслідок чого має підвищитися рівень оптимізації матеріального забезпечення, а також визначення необхідності і потреби у проведенні ремонтних робіт.

Варто зазначити, що одним із інструментів розвитку української армії мав стати перехід на систему C4ISR, в рамках якої було передбачено: організацію захищених телекомунікаційних мереж; усі стратегічні, оперативні й тактичні системи мали розміщуватися на спеціалізованій цифровій платформі; управління розвідкою передбачало запровадження автоматизованих систем; підвищення ефективності та вдосконалення автоматизованих систем управління повітряними силами; у системі управління сухопутними військами та військово-морських сил повинно бути створено автоматизовані системи такого управління.

У сфері оборонного планування, у відповідності до Стратегії воєнної безпеки, було передбачено здійснення таких дій у повній відповідності до можливостей та з орієнтацією на актуальні загрози. До того ж, у процесі планування було передбачено використання комплексного підходу до оборони. Програмою розвитку було передбачено наступні заходи у сфері оборонного

планування: короткострокові, що полягали у підвищенні якості розробки і складання плану утримання та розвитку Збройних Сил України, оборонного бюджету та його спрямування виключно на досягнення визначених стратегій; середньострокові, які мали на меті затвердження спільним наказом Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України комплексного документу з питань розвитку можливостей Збройних Сил України; довгострокові, що полягають у циклічному проведенні оборонного огляду, за результатами якого Президентом України має затверджуватися концептуальний документ, спрямований на довгострокові перспективи і розробку відповідних державних цільових програм.

Певні зміни було передбачено запровадити й у систему планування і здійснення закупівель на обороні потреби, що передбачали організацію і запровадження інтегрованої системи для здійснення закупівлі, процес якої був поділений на окремі етапи: розробка проекту концепції створення інтегрованої системи закупівель; розробка, у відповідності до положень концепції, критеріїв для поетапного переходу до здійснення публічних закупівель; формування єдиного підрозділу, який був би відповідальний за проведення публічних закупівель. Додатково, з метою проведення перерозподілу усєї системи делегування повноважень, було заплановано здійснення наступних заходів: підбір, прийняття і професійна підготовка працівників, з метою виконання ними функцій уповноважених осіб замовника; формування окремих централізованих закупівельних організацій, у відповідності до видів Збройних Сил України; поступовий перехід від системи здійснення закупівель тендерним комітетом до проведення аналогічних процедур уповноваженими особами замовника.

4. Окремим напрямом розвитку виступає процес удосконалення підготовки військ, який передбачав здійснення наступних заходів: використання практичного досвіду, який було отримано у процесі проведення військових операцій на сході України, у процесі підготовки нових програм розвитку; повне оновлення та розробка удосконалених навчальних методичних

баз, які використовуються у процесі навчання; процес навчання та підготовка кадрів має здійснюватися у відповідності до потреб сумісності з військами держав-членів НАТО; війська Збройних Сил України повинні активно співпрацювати з іншими державними інституціями.

Місця, які передбачаються для проведення навчання, повинні були обиратися в залежності від типу особового складу. Наприклад, резервісти з першого і другого резервів, у процесі проведення навчальних зборів, повинні збиратися не лише на військових базах, але і на територіях навчальних центрів. У свою чергу, для проведення навчання рядового, сержантського та старшинського особового складу виділялися виключно навчальні центри для проходження курсів. До того ж, офіцерський склад Збройних Сил України повинен був пройти підготовку за спеціальністю, курсову підготовку і дистанційне навчання на кафедрах військової підготовки вищих військових навчальних закладів, а також у Національному університеті оборони України.

Потрібно зазначити, що процес підготовки військ у різний час, тобто у мирний або особливий період, передбачав різні підходи до його проведення. Так, у випадку проведення підготовки у мирний час, війська поділялися на спеціальні періоди, у відповідності до стану підрозділу. Наприклад, було визначено наступні періоди: відновлення боєздатності (базовий), період інтенсивної підготовки та період виконання завдань. Кожен із періодів був тривалістю у 2 місяці. При цьому, такі періоди могли піддаватися коригуванню в залежності від професійного рівня особового складу та інших умов.

У разі проведення підготовки особового складу Збройних Сил України в особливий період, його організували у відповідності до стандартів підготовки без циклів навчання та періодів підготовки, з урахуванням умов виконання завдань, укомплектованості органів військового управління та військових частин особовим складом, рівня їх умінь, оперативного призначення, забезпеченості матеріально-технічними засобами тощо. У випадках, коли певний вид військ не перебуває у стані бойової готовності, зазначеною

програмою було передбачено період для її відновлення, який не перевищував чотирьох місяців.

Одним із найважливіших заходів розвитку збройних сил України передбачалось удосконалення сфери озброєння і військової техніки. Так, Стратегією було передбачено здійснення наступних дій: з метою імпортозаміщення комплектуючих, закупівля яких раніше здійснювалася у Російській Федерації, передбачалося запровадження національних стандартів з розробки і виробництва військової техніки; створення спеціального випробувального полігону; проведення робіт з капітального ремонту основних видів озброєння, яке вже вичерпало свій потенціальний ресурс; прийняття на озброєння 68 нових видів військової техніки; удосконалення і підвищення ефективності стаціонарної бази з ремонту та удосконалення виробничої інфраструктури. Таким чином, варто зазначити, що виконання вищезазначених кроків програми мало на меті створення і покращення рівня технічної готовності військової техніки, забезпечення нею військових сил та виконання поставлених задач.

Оптимізація сил спеціальних операцій полягала у проведенні перегляду усіх нормативно-правових актів у даній сфері, а також формування і затвердження необхідних положень, доктрини, настанов, стандартів, програм планів та інструкцій, які позитивно вплинули на ефективність поставлених завдань зазначеним підрозділом. Структурний склад сил спеціальних операцій потрібно було оптимізувати у відповідності до критеріїв, встановлених НАТО, що додатково передбачало їх оснащення новітніми зразками озброєння та техніки, відповідно до стандартів євроатлантичного альянсу.

Формування ефективної системи розвитку у Збройних Силах України, у тому числі, з метою досягнення необхідної військовою спроможності. Для досягнення поставлених завдань було передбачено здійснення наступних заходів: підвищення ефективності в напрямку отримання розвідувальної інформації в інтересах Збройних Сил України; вдосконалення системи організаційно-штатної структури; об'єднання усіх потоків розвідувальної

інформації; запровадження процедури в напрямку управління воєнною розвідкою, у відповідності до стандартів прийнятих НАТО; оснащення сучасними засобами розвідки тощо.

Отже, в результаті виконання вищезазначених кроків, заплановано досягнення наступних цілей: удосконалення структури та оптимізація чисельності кількісного складу системи розвідки; підвищення рівня ефективності отримання розвідувальної інформації; підготовка особового складу системи розвідки, у відповідності до стандартів НАТО; забезпечення розвідувальних підрозділів новітніми технологічними інструментами та засобами.

Стосовно питання розвитку військово-морських сил, було прийнято рішення про формування органів управління, комплектації та підготовки кадрів для належного здійснення покладених на них обов'язків, а також повне відновлення інфраструктури. До того ж, передбачено формування перспективного особового складу військово-морських сил, а також їх забезпечення модернізованою військовою технікою, у тому числі шляхом закупівлі нових зразків озброєння [53].

Не зважаючи на те, що програмними документами уповноважених осіб держави передбачено велику кількість напрямків реалізації державної політики у сфері підвищення рівня матеріального забезпечення у сфері безпеки та оборони, на мою думку варто приділити більше увагу патріотичному вихованню. У цілому потрібно відзначити достатньо високий рівень громадянської свідомості українців, оскільки після початку збройної агресії Росії проти України, майже кожна українська родина слідкує за випусками новин у ЗМІ, займається волонтерством або іншим чином здійснюють свій внесок у захист рідної землі. До того ж, не можливо звернути увагу на той факт, що більша частина українців виявила бажання допомогти своїй державі різними способами, наприклад, вираження готовності до служби у лавах Збройних Сил України, у тому числі й на передовій, велика кількість добровольців, волонтерів та просто небайдужих громадян, які допомогли у

фінансовому забезпеченні наших військових, починаючи з першого дня війни. У цьому зв'язку можливо стверджувати про те, що ми можемо стати свідками процесу формування громадянської свідомості, розуміння власної приналежності до великого та вільного народу.

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що основним програмним документом у сфері воєнної безпеки виступає Стратегія воєнної безпеки України, прийнята ще у 2021 році. При цьому, в умовах повномасштабного вторгнення існує потреба у перегляді зазначеного стратегічного документа та прийняття нової доктрини воєнної безпеки. Зокрема, варто врегулювати питання створення і функціонування професійної та боєздатної армії, оптимізації системи державного управління оборонно-промисловим комплексом, збільшення обсягу фінансового забезпечення наукових розробок, інноваційного озброєння, а також визначення потенційних і реальних воєнних загроз як на регіональному, так і на глобальному рівні.

1.3. Ступінь дослідженості питання функціонування системи воєнної безпеки України

Українсько-російська війна відкрила перед науковцями нові вектори досліджень форм і способів забезпечення воєнної безпеки держави. Це зумовлено тим, що це протиборство не можливо чітко окреслити як військово-інформаційне, воно включає в себе комплекс військових, психологічних, інформаційних, економічних, фінансових, політичних та культурних аспектів. Все вищезгадане надає підстави стверджувати про активний етап ведення сучасної організаційної війни, що потребує використання специфічних засобів забезпечення воєнної безпеки.

Аналіз феномена сучасної війни як тотальності був викладений у теорії М. Хардта та А. Негрі, в якій гібридна війна сприймається як тотальна війна Імперії. Описуючи трансформації сучасного суспільства, М. Хардт та А. Негрі у своєму аналізі на перший план виводять символічну та емоційну складову

взаємодії людини та соціуму. Політичні та економічні процеси, що розвиваються між національними державами, призводять до втрати національного контролю за соціальними процесами та монополії на контроль за практиками соціалізації в рамках національних культур.

До 2014 року в українському науковому дискурсі питання військової безпеки було розкрито незначною мірою. Після початку українсько-російського протистояння науковці активізували дослідження та видали значну кількість монографій та публікацій, що розкривають теми інформаційного суспільства, війн нового покоління та особливостей українсько-російської війни, як війни гібридної.

У роботі українського політолога Є. Магди «Гібридна війна: вижити і перемогти» розкрито сутність гібридної війни, її історичний, енергетичний та інформаційно-психологічний аспекти та аргументовано конкретні фактори, через які Україна стала жертвою агресії з боку Росії. Додатково автором звернуто увагу на те, що збройна агресія Росії проти нашої держави супроводжується активним використанням організаційної війни як інструменту врегулювання існуючих протиріч та неузгодженостей на пострадянському просторі. Науковцем висловлено припущення про підготовку до організаційної війни проти України з боку керівництва країни-агресора протягом багатьох років, тобто ще до початку реалізації свого плану. При цьому, можливість для загострення ситуації на території Європи з'явилася у Росії саме у 2014 році [27].

Вагомим дослідженням проблематики військової безпеки, військової агресії на Донбасі та анексії Криму, також наслідків збройної агресії Росії проти України, можна вважати монографію «Донбас і Крим: ціна повернення», яка була підготовлена авторським колективом Національного інституту стратегічних досліджень. Специфіка роботи полягає у наявності цілої низки відмінностей від попередніх праць стосовно висвітлення складної тематики окупації АР Крим та військових подій на Сході України. По-перше, така особливість полягає у комплексному аналізі подій, що полягає у

співвідношенні питань Криму та Донбасу в одній роботі, що сприяє ґрунтовному відслідковуванню спільних та відмінних регіонів в обох регіонах.

По-друге, за результатами проведеної роботи можливо визначити основні прогнози розвитку подальших подій. Тобто, дослідження має перспективний, а не ретроспективний характер, одночасно розкриваючи подальші сценарії розвитку справ та вирішення нагальних проблем. По-третє, аналіз військової агресії Росії проти України здійснюється через призму забезпечення національної безпеки нашої держави. У цьому зв'язку авторами звернуто увагу на актуальність проблематики свободи і незалежності України як єдиної держави, із урахуванням тимчасово окупованих територій [13].

Ще одним колективним дослідженням є праця на тему: «Гібридна війна: технології сугестії та контрсугестії». У зазначеній монографії розкрито поняття та сутність такої категорії як «організаційна війна», історичні аспекти формування та еволюційного розвитку як явища, враховуючи актуальний практичний досвід боротьби із можливими загрозами, у тому числі й під час проведення антитерористичних операцій. Додатково авторським колективом звернуто увагу на прикладні засади використання технологій лінгвосугестивного характеру не лише у процесі провадження діяльності органами державної влади і оборонним сектором, але й пересічними громадянами, які є безпосередніми об'єктами маніпулятивного впливу [11].

Через призму соціологічної науки сучасні війни проаналізовано у монографічному дослідженні І.П. Руценка. Автором зауважено, що існуюча українсько-російська гібридна війна може бути досліджена виключно шляхом застосування специфічних соціальних знань, внаслідок чого формується теоретична основа будь-яких інструментів невійськового характеру. Використання такого інструментарію спрямовано на спричинення збитків суспільству противника, руйнацію соціального ладу та зміну свідомості населення. Отже, ключовою задачею інформаційної війни є досягнення результату з першого «удару».

Додатково науковцем зазначено, що на початку століття активно провадилася розробка наступних концепцій у сфері інформаційних маніпуляцій: 1) мережева; 2) керованого хаосу; 3) військова когнітивна теорія; 4) рефлексивного управління. Усі вказані теорії було використано росією у процесі реалізації своєї програми «Русская весна», починаючи з 2014 року [58].

При підготовці дослідження також було зосереджено увагу на праці В.О. Валюшко, яка присвячена аналізу інформаційної безпеки України у контексті російської агресії. Авторка погоджується із позицією Є. Магди, у відповідності до якої інструменти маніпуляційного впливу використовувалися РФ проти України ще задовго до початку відкритої збройної агресії. З метою поширення серед українців основних ідей про «Русский мир» протягом тривалого періоду здійснювався розкол нашого суспільства із середини для активізації механізму на самознищення цілої нації. Оскільки на державному рівні не провадилися заходи стосовно розробки і запровадження інструментарію для протидії інформаційної безпеки, Україна опинилася у достатньо вразливому становищі до впливу інформаційної агресії Росії. У цьому зв'язку цілком обґрунтованим є назва російсько-української війни поняттям «гібридна», оскільки за своєю сутністю вона являє собою асиметричне явище, що поєднує між собою не лише військові аспекти, але й невійськові, у яких саме інформаційні елементи є ключовими, а їх наслідки також призводять до руйнації [7].

Особливості маніпулятивних технологій ЗМІ через призму організаційної війни як складового елемента гібридної виступали предметом дисертаційного дослідження О.О. Комарчука. Особливу увагу автор акцентує на тому, що на сьогоднішній день Україна знаходиться в активній фазі модернізованої форми військових дій, оскільки її наслідки перебувають у тісному взаємозв'язку не лише з військовими, але і з кожним громадянином нашої держави. Додатково проаналізовано ключові загрози російсько-української гібридної війни, серед яких науковцем визначено наступні:

— поширення ідеї «Русского мира», що ґрунтується на «захисті» російськомовного населення на території України;

- застосування інструментів «м'якої сили»;
- формування українсько-російського інформаційного простору, в якому перевага надається останньому;
- критика українського медіапродукту; створення власної споживацької медіагрупи тощо [21].

Специфіку маніпулятивних впливів на свідомість суспільства в умовах організаційної війни було досліджено В.Є. Христенко, у межах якого було проаналізовано можливість таких маніпуляцій із використанням ЗМІ. Особливу увагу автором звернуто на властивості телебачення при здійсненні маніпулятивного впливу на свідомість людини, що полягають у передачі інформації за допомогою використання кольорових рухомих зображень, із звуками чи текстом. В даному випадку сприйняття інформації відбувається із використанням усіх існуючих аналізаторів, внаслідок чого такі відомості людина розує на рівні відчуттів, тобто емоцій. При цьому науковцем зауважено, що саме підпадання людини під маніпуляції ЗМІ відбувається через неможливість зупинення інформаційного потоку, витрат часу на її аналіз, у зв'язку із чим відсутня можливість для критичного осислення отриманих відомостей та формулювання самостійних висновків. У порівнянні з телебаченням, друковані ЗМІ, які вимагають їх читання, прикладання значних інтелектуальних зусиль, самостійного формування образів у свідомості людини, телебачення вже надає сформовані образи, не вимагаючи прикладання інтелектуальних зусиль, а, отже, спрямоване на більш широке коло глядачів, не приймаючи до уваги рівень освіти, інтелектуальні здібності тощо [68].

Окремі аспекти організаційної війни Росії проти України виступали предметом дослідження Н.Ф. Семен у дисертаційній роботі за темою: «Російські інтернет-ресурси як чинник інформаційної війни проти України (на прикладі сайтів «Правда.Ру» та «Российский диалог». Авторкою обґрунтовано, що саме зазначені медіа активно використовувалися агресором під час військової кампанії 2014 року. Окремо було проаналізовано методичні

аспекти російської пропаганди, що використовувалися вищевказаним контентом, відокремлено ключові ідеологічні напрями проти Української держави, що повинні впливати на свідомість населення з метою формування ворожого настрою. За результатами проведеного дослідження авторкою запропоновано власне бачення можливого використання заходів у сфері протидії російським інформаційним загрозам [60].

Достатньо актуальним є дослідження Т.Г. Андрієвського, у якому ґрунтовно розкрито автором здійснено розробку спеціальної моделі, що ґрунтується на особливостях інструментарію, що використовується агресором у процесі українсько-російської організаційної війни. Зазначено, що на сучасному етапі розвитку інформаційно-комунікативних технологій сприяє перенесенню реалізації існуючих заходів на площину віртуального простору, внаслідок чого існує можливість для визначення масштабів поширення операцій інформативного характеру з боку агресора. Обґрунтовано позицію стосовно існування взаємозв'язку між електоральним процесом та можливістю застосування інформаційної агресії, які враховуючи їх підривну спрямованість, має на меті здійснювати вплив на позицію громадськості у державах-жертвах, що у подальшому сприяє зміні векторів розвитку зовнішнього та внутрішнього політичних курсів. Отже, автором зроблено висновок про те, що метою використання інформаційних ресурсів у процесі гібридної війни виступає саме позбавлення суверенності іншої держави та захоплення її територій шляхом здійснення впливу на внутрішньо та зовнішньополітичні процеси [2].

Дослідження змісту маніпулятивного впливу було проведено Є.Л. Доценко, за результатами якого встановлено, що сутність маніпуляцій полягає у здійсненні непомітного, тобто неусвідомленого, впливу на об'єкт управління, тобто на конкретного суб'єкта чи суспільства у цілому. Серед різновидів маніпуляцій автором виокремлено вербальні, політичні, педагогічні, психологічні, особистісні, соціальні та «чорний піар» або «чорну пропаганду». Враховуючи те, що у науковій літературі основну уваги

приділено саме психологічним маніпуляціям, то досліджуване явие прийнято розглядати саме в якості соціально-психологічного феномена.

Зокрема, у відповідності до позиції Є.Л. Доценко, маніпуляціями є своєрідний вузол, у якому поєднуються наступні елементи: перекручування інформації, супроводження силових методів боротьби, протистояння між правдивими і брехливими відомостями, переміщення відповідальності на інших суб'єктів, зміна векторів забезпечення інтересів тощо. Як зауважено науковцем, визначення та розробка механізмів захисту від маніпулятивного впливу має здійснюватися із урахуванням психологій особистості, оскільки активну участь у подібних процесах приймають саме психічна динаміка, процедура ухвалення рішень, комунікація між суб'єктами тощо [21].

У контексті даного питання доцільно також звернути увагу на позицію О.П. Невельської-Гордєєвої та В.О. Нечитайло, у відповідності до якої маніпуляція виступає в якості специфічного різновиду сукупності інформаційного та психологічного впливу. Враховуючи специфіку умов інформаційного суспільства, більшість інформаційних технологій визнаються невід'ємними складовими елементами реалізації управлінських функцій стосовно громадськості. Автором в якості об'єкта інформаційного та психологічного впливу розглядається свідомість людини, внаслідок чого підвищується небезпечність такого різновиду зброї, що пов'язано із впливом на функціонування та розвиток суспільства, психологічні та поведінкові характеристики громадськості [29].

Окремі аспекти маніпулювання масовою свідомістю в умовах сучасної гібридної війни виступали предметом аналізу О.О. Гоймана. За результатами проведеного дослідження автором зроблено висновок, що з метою здійснення маніпуляційного впливу на свідомість населення РФ провадить достатньо масштабну кампанію з дискредитації української влади, Збройних Сил нашої держави та суспільства в цілому. З метою реалізації таких заходів агресор реанімує старі радянські ідеї, створює нові міфи та застосовує широкий спектр пропагандистського арсеналу. У цьому зв'язку автором визначено наступні

методи маніпулювання свідомістю громадськості у гібридній війні Росії проти України: підміна сутності окремих слів чи створення нових; перекручування та приховування окремих подій, використання спеціальних методи поширення інформації. За допомогою таких інструментів росія при висвітленні подій в Україні відволікає увагу власних громадян від інших соціально значимих питань в межах власної країни [12, с. 55].

Українсько-російське протистояння активізувало питання розробки нової стратегії воєнної безпеки, враховуючи різноманітні елементи гібридної війни, а також сутність маніпулятивних впливів. Аналіз опрацьованих джерел та літератури дає змогу зробити висновки, що в українській науковій літературі явище маніпулятивних впливів у системи воєнної безпеки не розкрито належним чином, хоча вітчизняні науковці підходять до дослідження комплексно та розглядають різні аспекти та чинники як самого поняття маніпулятивних впливів так і способів протидії. При цьому, спостерігається різнобічне вивчення інституційних основ самого явища гібридної війни, з одночасним ігноруванням питання теоретико-методологічних та прикладних елементів механізму протидії невійськовим ризиків і загроз саме в умовах ведення гібридного протистояння.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Загальна характеристика та сфери забезпечення воєнної безпеки держави

Після початку військової агресії Росії проти України, анексії Криму та окремих територій Донецької та Луганської областей у 2014 році, актуальним для нашої держави стало обрання євроінтеграційного вектору розвитку та прагнення вступу до НАТО, що супроводжувалося кардинальними змінами ключових засад забезпечення національної безпеки і оборони нашої держави. Гібридна війна Росії, що характеризується використанням військових механізмів збройної агресії низької інтенсивності, у поєднанні з політико-дипломатичними, культурними, дипломатичними, релігійними, мовними та економічними інструментами, зумовили потребу в кардинальній трансформації державної політики у галузі безпеки та оборони.

Військово-політичним керівництвом країни-агресора не визнавалася участь регулярних військ у війні на території України. Зокрема, на міжнародному рівні росія висловлювала позицію щодо існування виключно внутрішньої української кризи, проте фактично, через неконтрольовані ділянки кордон, продовжувало здійснюватися перекидання тактичних сил, військової техніки та озброєння на територію України, які залучалися до безпосереднього прийняття участі у військових діях проти нашої держави [18, с. 8-9].

В інших галузях росією також здійснювався негативний масований вплив інформаційно-психологічного характеру, спрямований проти українського суспільства та органів державної влади, дискредитуючи Україну на міжнародній арені та призводячи до дестабілізації внутрішньополітичної обстановки. У відповідь на гібридну агресію Росії, в Україні почало спостерігатися об'єднання зусиль державних органів, силових структур та

інститутів громадянського суспільства з метою належного реагування та потенційні та реальні загрози. Так, у 2016 році Радою національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) було затверджено Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України [44]. У процесі реалізації положень зазначеної концепції було забезпечено інституційний перехід від радянської моделі оборони, для якої був притаманний воєнний підхід організації оборони, до нової – спрямованої на забезпечення національної безпеки та оборони держави, у межах якої ключову роль відігравав саме сектор безпеки та оборони держави. Більш детально процес такого переходу відображено на рис. 2.1.

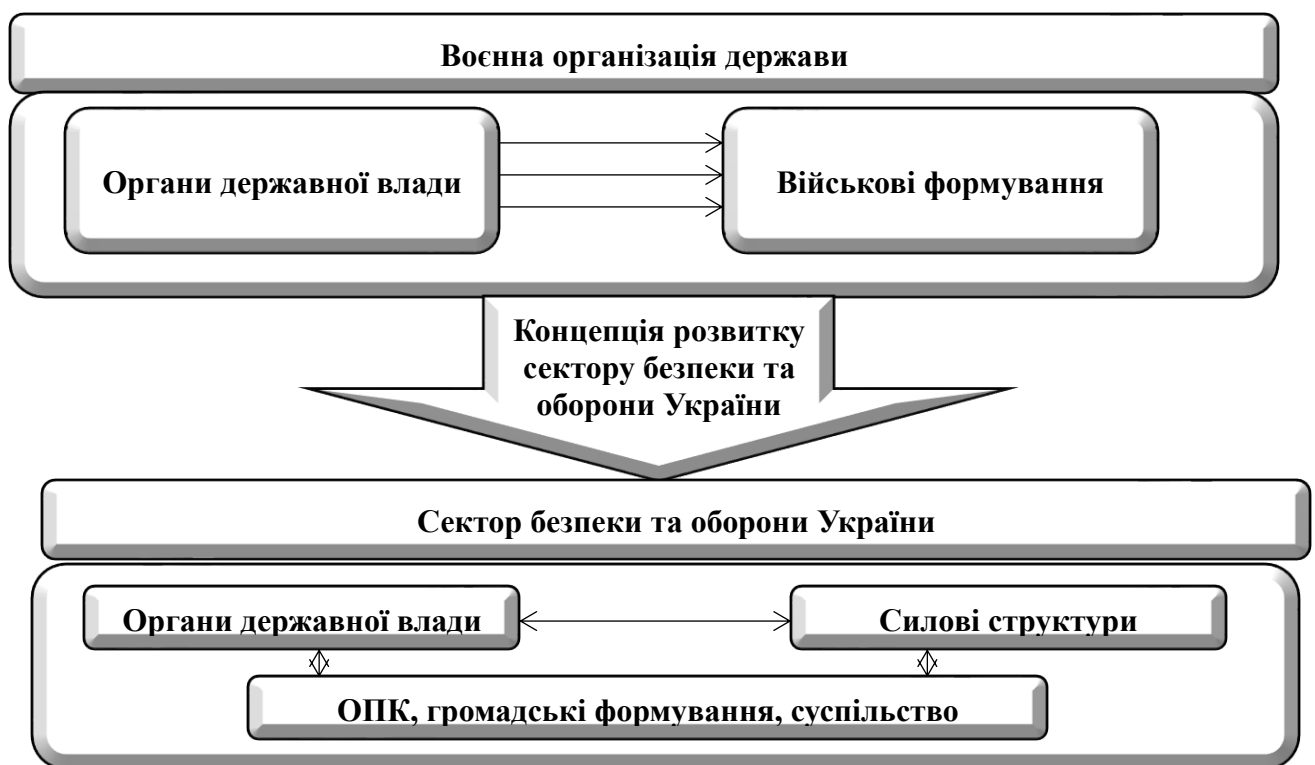

Рис. 2.1. Трансформація воєнної організації України у секторі безпеки та оборони

Джерело: складено автором на основі [44]

У відповідності до положень Закону України «Про національну безпеку», сектор безпеки і оборони виступає в якості системи органів державної влади Збройних Сил України (далі – ЗСУ), а також інших військових формувань, створених із дотриманням законодавства України, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення,

наділених правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу, діяльність яких перебуває під демократичним контролем та за своїм функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів держави від потенційних і реальних загроз, а також громадські організації та громадяни, які залучаються до забезпечення національної безпеки на добровільних засадах [45].

Варто зауважити, що у контексті Закону України «Про національну безпеку» сектор безпеки і оборони України включає систему чітко визначених органів державної влади, яким підпорядковані правоохоронні, військові та розвідувальні органи й формування. Поряд із військовими формуваннями та розвідувальними органами, до його структури віднесено органи спеціального призначення, наділені правоохоронними функціями. До того ж, важливу роль відіграють сили цивільного захисту, громадські об'єднання та громадяни, які добровільно залучаються до участі у реалізації заходів, спрямованих на забезпечення захисту держави. При цьому, кожен із перелічених суб'єктів виконує власні завдання, спрямовані на захист національних інтересів держави від реальних чи потенційних загроз, тобто у сфері безпеки та оборони.

Заявдяки такому переходу було забезпечено об'єднання зусиль правоохоронних, оборонних та розвідувальних структур, оборонно-промислового комплексу, а також громадянського суспільства, не лише з метою реалізації цілей оборони, але й захисту держави від різноманітних загроз з боку Росії. Особливу роль у протидії гібридним загрозам відіграє волонтерський рух, який набув значного поширення ще з 2014 року, та на сьогоднішній день, в умовах повномасштабного вторгнення, надає можливість оперативного забезпечення потреб Сил оборони у спорядженні, медикаментах, продуктах харчування та транспортних засобах.

Не зважаючи на недостатнє матеріальне забезпечення та військоове оснащення, добровольчі військові формування відіграли одну з ключових ролей у загальній системі безпеки і оборони України, оскільки бійці таких підрозділів надали можливість суспільству побачити яскравий приклад

патріотизму, відваги та стійкості перед ворогом. Прийняття у подальшому рішення щодо їх входження до складу ЗСУ та Національної гвардії України (далі – НГУ) позитивно вплинуло на підвищення боєздатності добровольчих формувань, а також системи безпеки і оборони в цілому, зокрема за рахунок вмотивованих та патріотично налаштованих військовослужбовців, які мають реальний бойовий досвід.

Враховуючи набутий практичний досвід у протидії гібридній агресії Росії проти України, та з метою удосконалення системи національної безпеки та оборони, а також розвитку досліджуваної галузі, положеннями Закону України «Про національну безпеку України» було визначено склад і повноваження ключових складових сектору безпеки і оборони, спираючись на покладені на нього завдання [45]. Додатково у 2019 році було представлено оборонний огляд та оцінювання безпекового середовища до 2030 року, у відповідності до якого активна зовнішня та військова агресія Росії проти України виступає в якості ключової загрози для національної безпеки України у довгостроковій перспективі. До того ж, звернуто увагу на наявність суттєвої потенційної переваги Росії у живій силі та виробництві озброєння, порівняно із можливостями України. У цьому зв'язку в основу Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої у 2021 році, покладено концепцію всеохоплюючої оборони [54].

Концепція всеохоплюючої оборони передбачає наявність комплексу заходів, спрямованих на досягнення наступних завдань:

—реалізація превентивних заходів та стійкий опір агресору на суші, у морському та повітряному просторі, протидія у віртуальному просторі та недопущення пропаганди в інформаційному просторі;

—використання потенціалу держави і суспільства, зокрема військового, політичного, економічного, дипломатичного, міжнародно-правового, культурного та духовного, з метою відсічі агресії;

—застосування будь-яких форм та способів збройного протистояння агресору, а також вчинення дій, спрямованих на оборону України із дотримання принципів та норм міжнародного права [54].

Протягом 2019-2021 років було затверджено низку нормативних документів у сфері розвитку оборонно-промислового комплексу, економічної та інформаційної безпеки, кібербезпеки, державної і громадської безпеки та цивільного захисту. Зокрема, ухвалено Закон України «Про основи національного спротиву», положеннями якого визначено правові аспекти функціонування руху опору в Україні, територіальної оборони, підготовки громадян до національного супротиву збройній агресії [48].

Саме ухвалення зазначених документів стало фактичним початком процесу трансформації усієї сфери національної безпеки та оборони, що продовжується й в умовах повномасштабного вторгнення проти України. Враховуючи чисельну перевагу агресора, українські військові вимушені діяти шляхом використання як традиційних способів ведення бойових дій, так й інших інструментів збройної боротьби:

—чисельності російських військ протиставляється вмотивованість та навченість особового складу ЗСУ;

—кількості озброєння, боєприпасів та військової техніки протиставлено технологічну точність ураження цілей, використовуючи західне озброєння, власні розвідки та розвідувальні дані;

—перевазі у ракетному озброєнні та літаках протиставлено ефективне використання західних комплексів протиповітряної оборони;

—російським силам на морі протиставляється використання морських дронів, протикорабельного озброєння та сил спеціальних операцій;

—здійсненню терору на окупованих територіях протиставлено розгортання організованого руху опору [18, с. 11].

В умовах ведення сучасної війни, поряд із використанням існуючих засобів, активно застосовуються дрони. Без використання безпілотних літальних засобів є неможливим увияти дії піхоти та броньованої техніки,

здійснення коригування і наведення артилерійського вогню, проведення розвідувальних дій, нанесення ударів по військовим об'єктам утилу противника по морським об'єктам та військовій інфраструктурі.

У контексті досліджуваного питання варто звернути увагу на специфіку збройного протистояння на різних ділянках російсько-української війни. На початку повномасштабного вторгнення протяжність фронту складала більше 2 тис. км, охоплюючи більше 10-ти областей. Окрім цього, існує постійна загроза висадки російського десанту на узбережжя Чорного моря у Херсонській, Миколаївській та Одеській областях. До того ж, до цього часу зберігається можливість збройної агресії з території Білорусі.

При цьому, мобілізаційні сили не втратили своєї актуальності. Як показує практика бойових дій у період російсько-української війни, роль піхоти, артилерійських і ракетних військ залишається вирішальною для досягнення стратегічних цілей оборони України. До того ж, на початку повномасштабного вторгнення вагому роль відіграли підрозділи територіальної оборони, які переважно були озброєні лише стрілецькою зброєю, проте саме вони першими зустріли колони ворога на різних напрямках. Це надало можливість військовому командуванню перегрупувати кадрові військові частини на найбільш небезпечних територіях наступу агресора, зупинити його просування, а у подальшому – змусити відступити з окремих напрямків. Додатково у цей період проводилася мобілізація та формування нових бригад ЗСУ [18, с. 11-12].

З початку повномасштабного вторгнення підрозділами Сил спеціальних операцій ЗСУ, Військово-Морських Сил, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Служби безпеки України, було проведено низку спільних заходів. Усі зазначені заходи були спрямовані на виведення з ладу та знищення корабельних складів агресора, морського флоту, пунктів управління, складів, арсеналів, аеродромів, позицій протиповітряної оборони. До того ж, завдавалися удари по мостам, що використовувалися в якості військових логістичних шляхів, зокрема по Кримському та Антонівському

мостах на Півдні України, звільнено о. Зміїний, повернуто під контроль плаваючі газодобувні платформи, з яких противником активно проводилася військова розвідка.

Враховуючи обмеженість українського військового флоту, у співпраці з іншими підрозділами ЗСУ Військово-Морськими Силами було нанесено удари по значній кількості об'єктів корабельного складу Чорноморського флоту Росії, внаслідок чого він змушений був перебазуватися із Севастополя до східної частини Чорного моря. При цьому, ключову роль у системі безпеки і оборони України відіграє саме людський ресурс, оскільки ведення військових дій на значній ділянці фронту потребує залучення саме військовозобов'язаних оперативного і мобілізаційного резерву.

До того ж, існує нагальна потреба у створенні загальнодержавної системи підготовки населення до протидії збройній агресії ворога, що функціонуватиме не лише у період воєнного стану, але й у мирний час. Так, 18 квітня 2025 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову «Про функціонування центрів підготовки громадян до національного спротиву». Положеннями зазначеного документа визначено процедурні аспекти створення і діяльності центрів підготовки громадян до національного спротиву, ключові засади їх діяльності, джерела фінансування, особливості матеріально-технічного та навчально-методичного забезпечення тощо. Також положеннями постанови врегульовано питання взаємодії між центрами підготовки громадян до національного спротиву та органами державної влади і місцевого самоврядування, Силами територіальної оборони ЗСУ, Силами спеціальних операцій ЗСУ, громадськими об'єднаннями та іншими інститутами громадянського суспільства, що спрямовано на якісну організацію підготовки громадян до захисту Батьківщини [57].

Одним із найважливіших аспектів формування загальнодержавної системи безпеки і оборони виступає отримання політичної, військової, фінансової та гуманітарної підготовки з боку країн-партнерів, а також

міжнародних інституцій. В якості прикладу такої допомоги можлив представити наступні:

—ухвалення резолюції Генеральної асамблеї ООН та Парламентської асамблеї Ради Європи щодо засудження агресії Росії проти України;

—надання озброєння, надання допомоги у підготовці персоналу та військової техніки, які надаються силам оборони України більш ніж 50-ма державами-учасниками «Рамштайн» у межах коаліції з боєприпасів та артилерії, протиповітряної оборони, авіації та бронетанкової техніки;

—прийняття рішення країнами-членами Європейського Союзу (далі – ЄС) щодо надання притулку українським біженцям;

—надання допомоги міжнародними фінансовими організаціями;

—надання кредитів та грантів з метою підтримки соціально-економічних показників та стабільного функціонування зазначеної системи, а також ухвалення рішення урядами та парламентами країн-партнерів щодо надання політичної, фінансової та військової допомоги [18, с. 12].

На сьогоднішній день в Україні реалізуються численні заходи у напрямку перезавантаження оборонної промисловості, що є ключовою умовою для існування національної економіки в умовах воєнного стану. На початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року галузь оборонного виробництва в Україні перебувала у складному становищі, оскільки внаслідок політичних змін у 2019 році було скорочено та зменшено державну підтримку великої кількості проектів у досліджуваній сфері. У 2022 році наша держава не мала достатніх потужностей для виробництва боєприпасів, у тому числі й патронів для стрілецької зброї, артилерію не було переведено на стандарти НАТО тощо. Відносна стабільність простежувалася лише у сфері виробництва легкої броньованої техніки (БТР-4 та панцерники «Козак-2»), розвідувальні безпілотники тактичного призначення («Лелека-100» та «Фурія»), а також часткова модернізація танків Т-64 і бойових літаків. Внаслідок збройної агресії навіть існуючі можливості було обмежено, оскільки росіяни активно обстрілювали оборонні підприємства; найбільше оборонне виробництво

постраждало у Харкові, Сумах, Краматорськ, Дніпрі, Запоріжжі та Маріуполі [14].

Протягом 2022-2023 років «Укроборонпром» неодноразово повідомляв про виробництво та передачу ЗСУ боєприпасів, які виготовляються українськими підприємствами: 122-мм артилерійських снарядів, 125-мм танкових снарядів, 120-мм осколково-фугасних мін ОФ-843Б та 82-мм мінометних снарядів. Перелічені боєприпаси виготовляються переважно на потужностях чеських і польських підприємств, проте за українськими технологіями та за участі вітчизняних спеціалістів.

Події останнього року на фронті свідчать про поступовий перехід на формат «війни дронів», що вимагає трансформацій до підходів у виробництві безпілотників та протидії ним. У цьому зв'язку достатньо оперативно на озброєння Сил оборони України за спрощеними процедурами було передано велику кількість зразків дронів. Як зазначав І. Гаврилюк, на використанні ЗСУ перебуває майже 70 різних модифікацій безпілотних літальних апаратів та понад 20-ти типів боєприпасів до них. У 2023 році також було введено в експлуатацію 6 нових зразків засобів радіоелектронної боротьби, у тому числі й призначених для використання в окопах. Завершено тестування тактичних засобів радіоперешкод баражуючим боєприпасам та дронам, які розробляються українськими оборонними підприємствами, підтвердивши їх технічні характеристики в умовах, приближених до реальних бойових дій. Також заплановано проведення тестування різноманітних тактичних засобів радіоелектронної боротьби з безпілотниками та засобів їх виявлення [14].

Найбільш закритою програмою в Україні є ракетне виробництво. Як зазначив заступник міністра оборони України І. Гаврилюк, можливості для виробництва збережено не лише в оборонно-промисловому комплексі, але й щодо виробництва протикорабельних ракет «Нептун». Українські інженери продовжують роботу над удосконаленням ракет, призначених для зниження наземних цілей. Окрім цього, проводиться модернізація зенітних снарядів для комплексів «Бук-М1» та «С-300», які розпочалися ще до повномасштабного

вторгнення. На 2024 рік було заплановано початок серійного виробництва української системи протиповітряної оборони за типом ЗРК «Корал», що дозволяє уражати повітряні цілі на відставі понад 100 кілометрів. Специфікою ракети для ЗРК «Корал» є використання у процесі розробки перевірених та відпрацьованих компонентів. Під час проведення презентації у 2021 році, було заявлено про готовність комплексу середньої дальності «Корал» на 70 % [10].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що в умовах військової агресії Росії проти України було реалізовано низку заходів у напрямку реформування сектора безпеки та оборони, в основу якого покладено ухвалення Законів України «Про національну безпеку» та «Про основи національного спротиву», а також впроваджено Стратегію воєнної безпеки на засадах всеохоплюючої оборони. Реформування сектору безпеки та оборони України зумовлено не лише існуванням вимушеної потреби у наданні відповіді збройній агресії, але й стратегічною необхідністю для повноцінного забезпечення національної стійкості, безпеки та повноцінної євроінтеграції.

2.2. Управлінсько-регламентуюча підсистема воєнної безпеки: поняття, функції, напрями діяльності

В сучасних умовах реформування різноманітних сфер життєдіяльності України саме питання національної державності та інструментів її забезпечення відіграє ключову роль. Складність міжнародного становища нашої держави, ведення активних бойових дій, вплив цілої низки різноманітних гібридних загроз, поширення міжнародного тероризму, зростання загроз для інтересів окремих громадян, суспільства і держави в цілому, потребують реалізації ефективних заходів та ефективної міжвідомчої взаємодії у процесі забезпечення національної державності.

Проблематика забезпечення захисту національної державності потребує запровадження ефективних заходів, правових механізмів та інструментів формування безпекового середовища зумовлені існуванням різноманітних

загроз. Особливої актуальності зазначене питання набуває після початку повномасштабного вторгнення, оскільки крім необхідності боротьби з військовою агресією, виникає потреба у протидії пропаганді агресора та практичній реалізації запобіганню негативним наслідкам маніпулятивного впливу на масову свідомість громадян, забезпечуючи одночасне зростання довіри до владних інститутів.

У відповідності до положень ч.ч. 2 та 3 ст. 5 Конституції України, правом визначення та зміни конституційного ладу в Україні наділяється виключно народ; встановлено заборону на узурпацію державної влади [20]. Порухення конституційно визначеного порядку встановлення та захисту конституційного ладу, територіальних меж держави та існуючого порядку реалізації представниками владних інституцій покладених на них повноважень, сприяє створенню загроз для основ національної безпеки. Варто зауважити, що поняття національної безпеки є достатньо багатоаспектною та складною юридичною категорією, оскільки містить велику кількість різноманітних взаємопов'язаних елементів [24, с. 202-203].

За своєю сутністю воєнна безпека виступає в якості багаторівневого системного утворення, за допомогою чого відображається складна ієрархічна побудова навколишньої дійсності. У цілому, концепція безпеки є своєрідною системою офіційно затверджених поглядів суспільства і держави на інтереси та цінності, механізми і способи захисту від можливих та реальних загроз. Отже, успішність державної політики у сфері забезпечення національної державності залежить від чіткості формулювання та сприйняття в суспільстві національних цінностей, цілей, інтересів, а також усвідомлення обраних чи можливих напрямів, методів, засобів та способів їх практичної реалізації у процесі державного управління.

Найбільш поширеним у науковій літературі є підхід, відповідно до якого національна безпека означає стан захищеності найважливіших інтересів індивідів, суспільства і держави від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. У той же час, національна безпека не обмежується виключно

станом захищеності, оскільки мова йде про своєрідну сферу існування особистості, нації, культури, звичаїв, традицій, ресурсів та держави, що забезпечує не лише об'єднання людей між собою, але й з історичним надбанням та довкіллям. Отже, мова йде про забезпечення збереженості матеріальних і духовних благ народу, органічне поєднання і реалізацію прагнення індивіда до відчуття безпеки та можливості її забезпечення з боку державних і недержавних інститутів [28, с. 69]. При цьому, законодавцем категорія «національна безпека» визначається як стан захищеності державного суверенітету, демократичного конституційного ладу, територіальної цілісності та національних інтересів від реальних і потенційних загроз [45].

У контексті досліджуваного питання на особливу увагу заслуговує поняття взаємодії. У відповідності до положень Стратегії національної безпеки України, взаємодією визнається процес розвитку стратегічних відносин із ключовими міжнародними партнерами, особливо із ЄС та НАТО, окремими державами-членами зазначених міжнародних політичних і військових союзів, США, а також забезпечення прагматичного співробітництва з іншими країнами і міжнародними інституціями, приймаючи за основу національні інтереси України [54]. Як зазначено у науковій літературі, процес взаємодії, у тому числі й у процесі забезпечення національної державності, передбачає реалізацію сукупності наступних дій: реалізація незалежних дій, коли кожним із суб'єктів взаємодії вчиняються дії, спрямовані на виконання власних завдань; взаємодопомога, тобто вчинення незалежних дій суб'єктів, що спрямовано на реалізацію покладених на відповідні органи завдань, а також передбачає витрату частини власних ресурсів для задоволення інтересів інших суб'єктів; взаємоузгоджені дії, що реалізуються кожним із суб'єктів та спрямовані на реалізацію власних завдань, враховуючи характер діяльності інших суб'єктів; спільні дії, які реалізуються кожним із суб'єктів та спрямовані на виконання спільних завдань; взаємодія; координація [70, с. 119].

У цьому зв'язку Стратегією національної безпеки України акцентовано увагу на необхідності забезпечення ефективної координації та чіткої взаємодії

між органами сектору безпеки і оборони, іншими державними органами, територіальними громадами, бізнесом, громадянським суспільством та населенням у процесі запобігання і реагування на загрози, а також подолання негативних наслідків надзвичайних ситуацій. Визначено важливість створення сприятливих, у тому числі й фінансових умов, з метою розвитку науки, науково-дослідницьких інституцій, забезпечення ефективної взаємодії між науковцями, державним і приватним сектором, стимулювання інноваційного розвитку та запровадження новітніх технологій у сфері безпеки і оборони. До того ж, передбачено необхідність зміцнення бойового потенціалу нашої держави за рахунок посилення міжвідомчої взаємодії між усіма органами сектору безпеки та оборони у процесі виконання спільних завдань [54].

Так, забезпечення ефективної взаємодії у напрямку захисту національної державності передбачає взаємоузгодженість дій усіх суб'єктів, що провадять діяльність у досліджуваному напрямку. Так, у відповідності до ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України, сектор безпеки і оборони складається з декількох ключових взаємопов'язаних елементів, якими є наступні:

1. Сили оборони: ЗСУ та інші військові формування, що провадять діяльність у відповідності до чинного законодавства; розвідувальні та правоохоронні органи; підрозділи спеціального призначення, наділені правоохоронними функціями у сфері забезпечення оборони.

2. Сили безпеки: розвідувальні та правоохоронні органи; державні органи спеціального призначення, наділені правоохоронними функціями; сили цивільного захисту.

3. Оборонно-промисловий комплекс.

4. Громадяни і громадські об'єднання, що приймають участь у забезпеченні національної безпеки на добровільних засадах [45].

Згідно положень ст. 106 Основного закону нашої держави, на Президента України покладено повноваження щодо забезпечення національної безпеки та державної незалежності. До того ж, глава держави має статус Верховного

головнокомандуючого ЗСУ та очільника Ради національної безпеки і оборони. До повноважень Президента України у сфері захисту національної державності належать наступні:

- забезпечення державної незалежності та національної безпеки;
- видання наказів та розпоряджень з питань національної безпеки та оборони, що є обов'язковими для виконання усіма органами державної влади і місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами, у тому числі щодо;
- звернення із посланнями до народу України, з позачерговими і щорічними посланнями до Верховної Ради України щодо реалізації зовнішньої та внутрішньої політики держави;
- реалізація права законодавчої ініціативи у парламенті щодо законодавчого врегулювання питань у сфері безпеки та оборони;
- внесення на розгляд Верховної Ради України подань щодо призначення Міністра оборони України, Голови служби безпеки України;
- призначення на посаду та звільнення з посади Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників, вищого командування ЗСУ за поданням Міністра оборони України, вищого командування інших військових формувань за поданням керівників органів центральної виконавчої влади, у підпорядкуванні яких перебувають відповідні військові формування;
- здійснення загального керівництва розвідувальними органами України;
- внесення до Верховної Ради України подання щодо оголошення стану війни чи, у випадку збройної агресії проти України, ухвалює рішення з питань застосування ЗСУ та інших військових формувань;
- прийняття рішення щодо загальної чи часткової мобілізації, запровадження правового режиму воєнного стану в Україні чи окремих регіонах у випадку потенційної чи реальної загрози нападу та наявності небезпеки державній незалежності держави;

— прийняття рішення щодо запровадження в Україні чи на окремих територіях правового режиму надзвичайного стану, оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації, що підлягають затвердженню Верховною Радою України тощо [20].

Координаційні повноваження у напрямку забезпечення національної державності покладено на Раду національної безпеки і оборони України, яка здійснює безпосереднє управління діяльністю органів державної та місцевої виконавчої влади, а також провадить розгляд пропозицій з приводу застосування обмежувальних, спеціальних економічних заходів в умовах надзвичайного стану, в тому числі й воєнного. На Раду національної безпеки і оборони України покладено реалізацію низки важливих для національної державності функцій, якими є наступні:

— внесення на розгляд Президента України пропозицій з питань реалізації внутрішньої та зовнішньої політики у сфері національної безпеки та оборони;

— координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, зокрема у період дії правового режиму воєнного стану [52].

Враховуючи зміни та виклики у безпечовому середовищі, на Раду національної безпеки і оборони України покладено повноваження щодо визначення концептуальних підходів, заходів та напрямів забезпечення національної безпеки та оборони, схвалення проєктів концепцій, стратегій, державних програм та різноманітних стратегічних документів, положеннями яких визначаються ключові напрями реалізації державної політики у галузі національної безпеки та оборони, а також забезпечує здійснення контролю за їх виконанням. В особливий період, у тому числі й в умовах воєнного стану, з метою уникнення кризових ситуацій, які становлять реальну загрозу для національної безпеки та оборони, Рада національної безпеки і оборони України забезпечує координацію діяльності органів виконавчої влади, здійснює розгляд

пропозицій про накладення спеціальних економічних та інших санкційних і обмежувальних заходів [45].

Як зазначає К.В. Тарасенко, існує потреба у розширенні повноважень Ради безпеки і оборони України, зокрема шляхом наділення додатковими повноваженнями за діяльністю інших суб'єктів у досліджуваній сфері. Науковець це обґрунтовує тим, що Рада безпеки і оборони України фактично виступає єдиною державною інституцією, яка наділена виключною компетенцією у сфері захисту національної державності, внаслідок чого можливо забезпечити уникнення дублювання функцій у діяльності інших органів у зазначеному напрямку [30, с. 35].

Важливу роль у процесі взаємодії уповноважених суб'єктів у сфері національної безпеки і оборони відіграє Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади [20]. Варто зауважити, що повноваження парламенту у галузі безпеки і оборони чітко регламентовано у конституційних положеннях, внаслідок чого можливо стверджувати, що Верховна Рада України наділена достатньо широкою компетенцією з питань контролю за діяльністю органів виконавчої влади з питань гарантій внутрішньої національної безпеки.

Значними повноваженнями у сфері захисту національної державності наділений Кабінет Міністрів України. До компетенції уряду віднесено визначення потреб у витратах, а також безпосереднє виконання Державного бюджету України щодо фінансування у запланованому обсязі потреб оборони. Також на Кабінет Міністрів України покладено повноваження щодо організації розробки і практичного виконання державних програм на національному та місцевому рівнях, забезпечуючи державний суверенітет, реалізацію заходів внутрішньої та зовнішньої політики, а також дотримання інших положень законодавства з питань захисту національної державності [52].

Безпосереднє формування та реалізація державної політики з питань захисту національної державності покладено на Міністерство оборони

України. До ключових завдань Міністерства оборони України законодавцем віднесено наступні:

- прийняття участі у формуванні та реалізації державної політики у напрямку забезпечення національної безпеки у військовій сфері, підготовці проектів законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів у сфері оборони;
- проведення інформаційно-аналітичної та розвідувальної діяльності в інтересах національної безпеки та оборони;
- прийняття участі у проведенні аналізу військових загроз національній безпеці України;
- забезпечення належного рівня укомплектованості, боєздатності, мобілізаційної готовності та підготовки ЗСУ;
- прийняття участі у забезпеченні функціонування національної економіки та системи управління під час дії особливих правових режимів, мобілізаційній підготовці її галузей та підготовки підприємств, установ та організацій будь-якої форми власності до виконання мобілізаційних завдань;
- виконує завдання державним замовником у процесі проведення оборонних закупівель, а також поставці матеріальних цінностей до мобілізаційного резерву ЗСУ тощо [41].

Міністерство оборони України здійснює заходи військового будівництва під час дії особливого періоду та у мирний час, організацію заходів оборонного планування, а також визначення ключових засад військово-технічної, військово-кадрової та воєнної політики. Міністерство оборони України здійснює координацію діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у питаннях підготовки до оборони національної державності, забезпечуючи мобілізаційну підготовку, бойову готовність, функціонування та боєздатність ЗСУ. До системи Міністерства оборони України належать ЗСУ та Державна спеціальна служба транспорту [47].

У контексті досліджуваного питання варто звернути увагу на розмежування компетенції між Головнокомандувачем ЗСУ та Начальником

Генерального штабу ЗСУ. Так, на Головнокомандувача ЗСУ покладено виконання наступних завдань:

- здійснення безпосереднього військового керівництва та управління застосуванням ЗСУ, а також переданих у підпорядкування сил та засобів інших сил оборони;
- визначення укомплектованості боєздатних сил і засобів ЗСУ для подальшої передачі Командувачу об'єднаних сил;
- організація підтримки спроможностей для застосування ЗСУ, а також переданих у підпорядкування сил та засобів інших сил оборони;
- здійснення контролю за готовністю ЗСУ та переданих у підпорядкування сил та засобів інших сил оборони, для виконання завдань щодо захисту держави;
- організація контролю за станом забезпечення ЗСУ озброєнням, військовою технікою іншим майном;
- надання звітів Президенту України та Міністру оборони України з питань виконання військово-стратегічних цілей у галузі оборони;
- затвердження положень про командування окремих видів та родів військ ЗСУ тощо [35].

У зв'язку із запровадженням 24 лютого 2022 року правового режиму воєнного стану, який неодноразово продовжувався та діє до цього часу, з метою забезпечення дотримання положень Конституції України та інших законодавчих норм, реалізації заходів правового режиму воєнного стану, цивільного захисту, оборони, громадської безпеки та порядку, захисту об'єктів критичної інфраструктури, захисту прав, свобод та законних інтересів громадян, утворено тимчасові органи державної влади – військові адміністрації [51]. У відповідності до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану», до компетенції військових адміністрацій у сфері державної безпеки та оборони віднесено наступні повноваження:

- запровадження та реалізація заходів, встановлених в умовах дії правового режиму воєнного стану;

- забезпечення ефективного використання трудових, економічних та природних ресурсів;
- залучення підприємств, установ та організацій будь-якої форми власності на договірних засадах до соціально-економічного розвитку регіонів, а також координація такої діяльності;
- ухвалення рішень щодо надання пільг зі сплати місцевих податків та зборів на відповідних територіях;
- встановлення тарифів на комунальні послуги за виключенням тих, які належать до компетенції Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, транспортних та інших послуг;
- управління органами охорони здоров'я, надання соціальних послуг, що перебувають у власності територіальних громад, їх належне матеріально-технічне та фінансове забезпечення;
- забезпечення управління об'єктами житлово-комунального господарства, торговельного і побутового обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності територіальної громади, їх утримання і експлуатація, з метою надання населенню послуг належної якості тощо [51].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, в умовах безпрецедентних безпекових викликів, зумовлених збройною агресією проти України, питання забезпечення національного захисту нашої держави набуває особливої значимості. Тривала дія правового режиму воєнного стану підвищує роль державних інституцій, у тому числі Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони, Міністерства України та інших органів, до компетенції яких віднесено реалізацію стратегічних повноважень у сфері захисту національної безпеки. При цьому, ефективна реалізація державної політики у сфері національної безпеки та оборони є неможливою за відсутності координації дій на усіх рівнях державної влади, громадянського суспільства та приватного сектора. Отже,

ефективне забезпечення національної державності України вимагає створення не лише потужної оборонної спроможності, але й системної взаємодії між органами державної та місцевої влади, узгодженості їх дій, правової визначеності та належної адаптації до постійних змін у безпековому середовищі.

2.3. Силовий компонент системи воєнної безпеки: інституційні та функціональні особливості

Як вже було зазначено у попередніх розділах даної роботи, воєнна безпека виступає в якості ключового елемента забезпечення національної безпеки кожної держави. Система воєнної безпеки є сукупністю політичних, організаційних, економічних, правових та воєнно-технічних компонентів, діяльність яких спрямована на забезпечення обороноздатності держави та захисту від агресії.

Одним із ключових компонентів у системі воєнної безпеки є силовий, який виступає в якості сукупності структур, органів та формувань, які безпосередньо реалізують заходи збройної відсічі ворогу, забезпечення захисту державного кордону, національної безпеки та правопорядку. Основною функцією силового компонента у системі воєнної безпеки є реалізація силових механізмів впливу в умовах воєнної загрози та збройного нападу. Так, силовий компонент воєнної безпеки включає наступні елементи: ЗСУ, Національна гвардія України, Прикордонна служба України, Служба безпеки України та інші військові формування, створені у відповідності до законодавства України, що пропонуємо дослідити більш детально.

Функції безпосереднього захисту та оборони національної державності України покладено на ЗСУ, які захищають державний суверенітет, недоторканність та територіальну цілісність. ЗСУ забезпечують стримування збройної агресії проти України та приймають участь у протидії тероризму . Управління міжвідомчими та міжвидовими групами військ покладено на

Об'єднаний оперативний штаб ЗСУ [42]. Разом із ЗСУ, Державна спеціальна служба транспорту забезпечує ефективне та безперебійне функціонування транспортної системи, у тому числі й в умовах воєнного стану. До ключових завдань зазначеного органу належить технічне прикриття, відновлення, встановлення загороджень на об'єктах національної транспортної системи [45].

У відповідності до положень ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України», ЗСУ є військовим формуванням, на яке покладено функції та завдання щодо оборони держави, її суверенітету, недоторканності та територіальної цілісності. Саме на ЗСУ покладено повноваження щодо забезпечення збройної агресії проти України та відсічі нападу, охорони повітряного і підводного простору держави у межах територіального моря у випадках, визначених законом. При цьому, у процесі виконання покладених на ЗСУ завдань, зокрема у межах військового співробітництва та участі у міжнародних операціях з підтримки миру і безпеки, військові частини і підрозділи діють на підставі міжнародних договорів України [42].

Структура ЗСУ визначена у ст. 3 Закону України «Про Збройні Сили України». Так, у відповідності до зазначеної норми, ЗСУ мають наступну структуру:

- Генеральний штаб ЗСУ;
- Командування Об'єднаних сил ЗСУ;
- окремі види ЗСУ: Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили;
- окремі роди ЗСУ: Сили спеціальних операцій, Сили безпілотних систем, Сили територіальної оборони, Сили логістики, Сили підтримки, Медичні сили;
- окремі роди військ ЗСУ: Десантно-штурмові війська, Війська зв'язку та кібербезпеки;
- органи військового управління та з'єднання, військові частини, вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів

вищої освіти, а також інші юридичні особи, які не належать до окремих видів та родів військ (сил) ЗСУ [42].

Компетенція та функції Генерального штабу ЗСУ визначені у Положенні про Генеральний штаб Збройних Сил України. Так, у відповідності до зазначеного нормативного акта, Генеральний штаб ЗСУ має статус головного органу військового управління з питань планування оборони держави, стратегічного планування застосування ЗСУ, визначення сил і засобів інших складових сил оборони, контролю та координації виконання завдань органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та силами оборони у сфері оборони. Ключовими завданнями Генерального штабу ЗСУ законодавцем визначено наступні:

- прийняття участі у формуванні та реалізації державної політики у сфері оборони, стратегії воєнної безпеки, а також оборонному плануванні заходів у напрямку розвитку ЗСУ;

- забезпечення планування державної оборони у межах визначеної компетенції, координації та контролю за виконанням завдань органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та складовими сил оборони;

- забезпечення стратегічного планування застосування ЗСУ та інших складових сил оборони;

- забезпечення організації підготовки ЗСУ до виконання покладених на них завдань, координації та контролю за процесами підготовки інших сил оборони до захисту держави;

- здійснення планування заходів, спрямованих на технічне оснащення, розвиток, всебічне підвищення та підтримання боєздатності ЗСУ, а також провадження контролю за станом готовності ЗСУ та інших складових сил оборони до виконання завдань у сфері оборони держави, які плануються до передачі у підпорядкування Головнокомандувачу ЗСУ [49].

Варто зауважити, що окрім повноважень Генерального штабу ЗСУ, що можуть реалізовуватися у мирний час, передбачено виконання додаткових

функцій у період дії правового режиму воєнного стану. Так, до таких функцій законодавцем віднесено наступні:

- прийняття участі у підготовці проектів типового плану запровадження та реалізації заходів правового режиму воєнного стану в Україні;

- забезпечення здійснення Президентом України стратегічного керівництва ЗСУ та іншими складовими сил оборони;

- організація підготовки та здійснення загального керівництва ЗСУ, з'єднаннями, частинами та органами інших складових сил оборони у процесі виконання заходів, запроваджених в умовах правового режиму воєнного стану;

- розробка та внесення на розгляд Ради національної безпеки і оборони України пропозицій щодо залучення інших складових сил оборони до реалізації заходів правового режиму воєнного стану;

- підготовка пропозицій щодо встановлення переліку посад у військових адміністраціях, що заміщуються за рахунок військовослужбовців військових формувань, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів;

- підготовка пропозицій Президенту України щодо призначення на посаду та звільнення з посади начальників військових адміністрацій тощо [49].

Командування Об'єднаних ЗСУ має статус органу військового управління міжвідомчими та міжвідомчими угруповуваннями військ (сил) ЗСУ, інших складових сил безпеки та оборони держави, які залучаються до виконання завдань у сфері оборони держави. До ключових завдань Командування Об'єднаних ЗСУ належать наступні:

- виконання заходів у напрямку забезпечення національної безпеки та оборони, стримування і відсічі збройної агресії;

- виконання заходів, запроваджених в умовах дії правового режиму воєнного чи надзвичайного стану в Україні чи окремих територіях;

- планування застосування та здійснення управління угруповуваннями військ (сил), що передані в підпорядкування Командування

Об'єднаних ЗСУ в мирний час, особливий період та під час запровадження правових режимів воєнного чи надзвичайного станів;

— контроль за набуттям бойових (оперативних) спроможностей військ (сил), які планується передати у підпорядкування Командування Об'єднаних ЗСУ;

— здійснення контролю та координації виконання завдань національними контингентом і персоналом, які приймають участь у проведенні міжнародних операцій з підтримання миру та безпеки;

— планування та організація комплектування військових частин безпосереднього підпорядкування Командуванню Об'єднаних ЗСУ [43].

Сухопутні війська у структурі ЗСУ було створено на підставі указу Президента України 1996 року «Про Сухопутні війська України» [56]. Саме Сухопутні війська виступають в якості головної бойової сили української армії та включають різноманітні елементи: механізовані та танкові війська, ракетні війська та артилерія, армійська авіація, підрозділи протиповітряної оборони, спеціальні війська, бригади територіальної оборони, що сприяє забезпеченню повної готовності до виконання бойових завдань. За організаційною структурою до складу Сухопутних військ включають Командування Сухопутних військ, оперативні командування, бригади територіальної оборони, корпус резерву, полігони та навчальні центри.

Основними бойовими підрозділами Сухопутних військ виступають танкові та механізовані війська, якими безпосередньо здійснюється захист та утримання зайнятих рубежів, знищення сил та прорив оборони супротивника. Головним засобом вогневого ураження є артилерія та ракетні війська, якими здійснюється знищення засобів масового ураження, танків, артилерії та живої сили противника. Захист сухопутних сил та важливих об'єктів від повітряних загроз здійснюється військами протиповітряної оборони, якими знищуються літальні апарати, вертольоти, безпілотними та крилаті ракети.

Армійська авіація забезпечує авіаційну підтримку наземних військ, у тому числі шляхом проведення розвідки, вогневого ураження супротивника,

евакуації поранених, доставки особового складу, боєприпасів та техніки. Забезпечення бойової діяльності Сухопутних військ здійснюється спеціальними військами, які включають інженерні, розвідувальні, топографічні частини, підрозділи зв'язку, радіоелектронної боротьби та радіаційного, хімічного і біологічного захисту [65].

Одним із основних видів ЗСУ є Повітряні Сили, якими безпосередньо забезпечується захист повітряного простору держави. До їх структури входять командування, повітряні командування, Харківський національний університет Повітряних сил ім. І. Кожедуба, військові частини та установи безпосереднього підпорядкування. До системи Повітряних Сил належать різноманітні роди авіації (бомбардувальні, штурмові, винищувальні, транспортні та розвідувальні) та військ (зенітні ракетні та радіотехнічні). Також до системи Повітряних Сил включено окремі військові підрозділи та частини спеціальних військ, зокрема інженерні, розвідувальні, радіаційного, хімічного та бактеріологічного захисту, автоматизованих систем управління, зв'язку, радіотехнічного забезпечення, радіоелектронної боротьби, метеорологічного, матеріально-технічного та медичного забезпечення [36].

Враховуючи те, що Україна є морською державою, то одним із важливих інструментів захисту морських та сухопутних кордонів виступають Військово-Морські Сили ЗСУ. На корабельний склад Військово-Морських Сил покладено виконання завдань щодо проведення моніторингу надводної обстановки та підтримки роботи зернового коридору, що сприяє можливості поставки продовольства навіть в умовах ведення активних бойових дій. Окрім проведення морських операцій, Військово-Морські Сили ЗСУ активно забезпечують захист річкових шляхів. При цьому, в умовах сьогодення Військово-Морські Сили ЗСУ є багатоцільовим та високотехнологічним різновидом військ, який виконує завдання не лише у морському та річковому просторі, але й на суходолі й повітрі [9].

Одним із наймолодших підрозділів у структурі ЗСУ є Сили спеціальних операцій (далі – ССО). Положення про Сили спеціальних операцій Збройних

Сил України було затверджено у 2018 році, проте щодо положень зазначеного документа встановлено режим таємності, у зв'язку із чим вони не підлягають оприлюдненню [50]. Основними завданнями ССО є наступні: забезпечення реалізації заходів правових режимів воєнного та надзвичайного станів; проведення військових інформаційно-технологічних операцій; захист життя громадян та об'єктів державної власності за межами України; прийняття участі у реалізації заходів щодо боротьби з незаконним обігом наркотичних речовин та зброї; організація та підтримка діяльності руху опору на тимчасово окупованих територіях; реалізація заходів у напрямку боротьби із піратством і тероризмом; забезпечення безпечного морського судноплавства України; здійснення міжнародного військового співробітництва [62].

Наступним елементом силового компоненту військової безпеки держави є НГУ, що має статус військового формування, наділеного правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України, та призначена для реалізації завдань щодо охорони і захисту життя, прав, свобод та інтересів, громадян, суспільства та держави від протиправних посягань, охорони громадського порядку і безпеки. У взаємодії з правоохоронними органами НГУ забезпечує реалізацію заходів державного захисту і безпеки державного кордону, припинення діяльності терористичних груп, незаконних збройних та воєнізованих формувань, організацій та груп. Додатково передбачено, що НГУ взаємодіє із ЗСУ щодо відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом участі у бойових діях, а також реалізації завдань територіальної оборони. У контексті воєнної безпеки на НГУ покладається виконання наступних обов'язків:

- прийняття участі в антитерористичних операціях;
- прийняття участі у заходах, пов'язаних із припиненням збройних конфліктів чи інших провокацій на державному кордоні;
- формування в особливий період військових частин та підрозділів, оборона важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів;
- ведення бойових дій у разі збройного нападу проти України;

- виконання завдань територіальної оборони та реалізації заходів правового режиму воєнного стану;

- проведення робіт щодо розмінування вибухонебезпечних предметів під час дії воєнного стану, в особливий період та, за потреби, у мирний час тощо [46].

Захист національної державності України потребує забезпечення належної взаємодії з Державною прикордонною службою (далі – ДПС), до компетенції якої віднесено реалізацію державної політики у сфері безпеки державних кордонів та дотримання суверенних прав нашої країни. Так, підрозділи прикордонної служби забезпечують охорону кордонів, здійснюють контроль за дотриманням режиму державного кордону, а також недопущенням незаконного порушення ліній встановленого державного кордону, пропуск та контроль на прикордонних пунктах. У відповідності до ст. 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», на підрозділи ДПС покладається виконання наступних завдань:

- взаємодія із ЗСУ та іншими військовими формуваннями у напрямку ліквідації чи нейтралізації збройного конфлікту на державному кордоні, міжнародного військового конфлікту та відсічі збройній агресії проти України;

- прийняття участі у заходах, спрямованих на забезпечення національної безпеки й оборони, стримування і відсічі збройної агресії проти України, протимінної діяльності, відновлення територіальної цілісності України;

- прийняття участі у реалізації заходів територіальної оборони, у тому числі й щодо дотримання правових режимів воєнного та надзвичайного стану;

- провадження інформаційно-аналітичної, розвідувальної, адміністративно-юрисдикційної та оперативно-розшукової діяльності, контррозвідувальних заходів з метою охорони та захисту державного кордону України тощо [40].

У контексті забезпечення національної державності особливу роль відіграє Служба безпеки України (далі – СБУ). З метою виконання поставлених цілей, на СБУ покладено виконання наступних завдань: провадження контррозвідувальної діяльності з метою захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, безпеки у кіберпросторі, об'єктів критичної інфраструктури; здійснення протидії розвідувальній та підривній діяльності, що здійснюється проти України; боротьба із терористичними проявами; охорона державної таємниці. У відповідності до ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України» на СБУ покладено виконання наступних обов'язків:

- проведення контррозвідувальних заходів, спрямованих на виявлення, попередження, припинення та розкриття різноманітних форм розвідувально-підривної діяльності проти України;

- забезпечення захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу від протиправних посягань;

- здійснення контррозвідувального забезпечення оборонного комплексу, ЗСУ, інших військових формувань, об'єктів енергетики, зв'язку і транспорту;

- сприяння ДПС у процесі охорони державного кордону України;

- сприяння у процесі забезпечення правових режимів воєнного та надзвичайного станів у випадку їх оголошення;

- виконання за дорученням Президента України завдань, спрямованих на забезпечення зовнішньої та внутрішньої безпеки держави тощо [55].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що силовий компонент відіграє ключову роль у забезпеченні воєнної безпеки України, виступаючи основною опорою в системі захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та національних інтересів. Його структура охоплює розгалужену мережу органів та формувань, серед яких провідну позицію займають ЗСУ – як головна сила відсічі збройній агресії та стримування

воєнних загроз. Комплексна система ЗСУ, що включає різні види та роди військ (Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили, Сили спеціальних операцій тощо), забезпечує багатовимірний і гнучкий підхід до ведення бойових дій та оборони держави.

Поряд із ЗСУ, значний внесок у реалізацію завдань воєнної безпеки здійснюють й інші силові формування — Національна гвардія України, Державна прикордонна служба, Сили територіальної оборони та інші структури, які доповнюють потенціал оборонного сектору, забезпечуючи охорону кордонів, громадський порядок, захист інфраструктури та участь у бойових діях. Загалом, ефективне функціонування силового компоненту в системі воєнної безпеки можливе лише за умов чіткої взаємодії, правового регулювання, стратегічного планування та належного ресурсного забезпечення. В умовах збройної агресії проти України даний компонент набуває особливого значення, адже саме він забезпечує реальну здатність держави до оборони, відсічі загрозам та збереження державності.

РОЗДІЛ 3

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Основні проблеми функціонування системи воєнної безпеки України

На сьогоднішній день питання забезпечення воєнної безпеки набуває особливої актуальності для більшості світових держав, що зумовлено глобальними трансформаціями, які спричиняють виникнення цілої низки різноманітних загроз. Враховуючи сучасні безпекові виклики, а також обрання Україною євроінтеграційного вектору розвитку, внаслідок чого підвищується роль нашої держави як міжнародного політичного актора, саме забезпечення належного рівня воєнної безпеки має стати ключовим.

У цілому воєнна безпека перебуває у тісному взаємозв'язку із економічною, інформаційною, продовольчою, екологічною, політичною, соціальною та духовно-моральною сферами. Саме в залежності від характеру такого взаємозв'язку визначаються форми, інструменти, механізми та методи забезпечення воєнної безпеки. У цьому зв'язку варто зауважити, що безпеку варто розглядати не лише в якості поняття та сукупності вимог, які не завжди можливо реалізувати у повному обсязі, але й реального стану індивіда, суспільства та держави в цілому [33, с. 145].

Одним із важливих складових елементів держави як соціальної системи є освіта, оскільки показники розвитку людського капіталу безпосередньо впливають на ефективність розвитку держави та стійкість воєнної безпеки. У той же час, стан воєнної безпеки здійснює вплив на стійкість освітньої системи та може мати такі наслідки як диспропорція у соціальному, економічному та екологічному розвитку, що пов'язано із недостатністю людського капіталу.

Взаємний вплив освітньої системи та воєнної безпеки обґрунтовується наявністю великої кількості причинно-наслідкових зв'язків, які не завжди можливо відобразити у кількісному вираженні. Отже, визначення внеску та

значення освітньої системи для забезпечення воєнної безпеки держави від потенційних і реальних зовнішніх та внутрішніх загроз набуває сьогодні особливої актуальності, що пов'язано спочатку із світовою пандемією коронавірусу, а потім – повномасштабним вторгненням Росії проти України [33, с. 145].

Найбільш яскраво існуючі в системі забезпечення воєнної безпеки України проблеми проявилися саме після початку широкомасштабної триваючої агресії проти нашої держави, що зумовлено активними бойовими діями та окупацією значної території України. У цьому зв'язку одними із ключових елементів у системі забезпечення воєнної безпеки України виступають формування ефективних інструментів та механізмів оборони від агресії, проведення перерозподілу фінансування, враховуючи потреби оборонно-промислового комплексу, створення науково-дослідних лабораторій для розробки нових засобів захисту цивільного населення та військовослужбовців, розробки та випробування інноваційної зброї тощо.

До того ж, законодавцем було розроблено та ухвалено низку нормативно-правових актів, враховуючи реальні загрози для незалежності, суверенітету та демократичного розвитку нашої держави. У той же час, внаслідок недостатньої ефективності роботи державних органів значно ускладнюється практична розробка заходів державної політики у різних сферах та їх реалізація. Фактично система публічного управління та забезпечення воєнної безпеки була зосереджена на зростанні дефіциту фінансування, у результаті чого ускладнено процес виділення грошових коштів на потреби виробництва і закупівлі сучасних зразків західного озброєння та військової техніки [8, с. 296].

Наступною проблемою для забезпечення воєнної безпеки є численні інформаційні загрози, що потребує належного захисту суспільства від поширення фейків та пропаганди країни-агресора, оскільки це призводить до поширення панічних настроїв серед населення, негативного сприйняття управлінських рішень органами державної влади, зниження довіри до органів

державної влади тощо. На сьогоднішній день активно продовжуються трансформаційні процеси в суспільстві, в основу яких покладено технологічні та інформаційно-телекомунікаційні зміни, внаслідок чого виникають численні ризики для формування деорганізаційних та дисфункціональних станів у соціумі.

Фактично національний суверенітет держави перебуває у стані інформаційного та інтелектуального обмеження, що тягне за собою зростання загроз та викликів в інформаційному просторі, який є невід'ємним елементом воєнної безпеки. Варто зауважити, що воєнна безпека тісно пов'язана зі станом захищеності в інформаційній сфері, у зв'язку із чим виключно за допомогою реалізації комплексних заходів та системної взаємодії на різних рівнях можливо забезпечити захист інтересів як на рівні окремої особистості, так і держави у цілому.

Одним із чинників, що здійснює негативний вплив на показники безпеки інформаційної сфери, виступає збільшення обсягу інформаційно-технологічного впливу на інформаційну інфраструктуру з воєнною метою. До того ж, спостерігається посилення діяльності організацій, якими провадиться розвідка з питань роботи наукових державних інститутів, зокрема у сфері оборонно-промислового комплексу.

Має місце поширення фактів використання спеціальними службами країни-агресорки інструментів інформаційно-психологічного впливу, що спрямовані на дестабілізацію соціальної та внутрішньополітичної ситуації в різних регіонах, підриву суверенітету та порушення територіальної цілісності інших держав. До такої діяльності залучаються, релігійні, правозахисні, етнічні організації, групи громадян, у зв'язку із чим існує широкий простір для використання функціоналу інформаційних технологій [5, с. 46-47].

На сучасному етапі забезпечення воєнної безпеки та еволюційного розвитку новітніх технологій одним із ключових елементів для безпечного існування суспільства і держави є ментальна безпека. Небезпечним фактором для ментальності виступають військові дії, численні інформаційні виклики та

процеси глобалізації, що зумовлюють виникнення численних побічних наслідків. Варто зауважити, що процеси глобалізації та інформатизації зумовлені об'єктивними обставинами, внаслідок чого не можуть бути припинені та не підлягають впливу зворотної сили в часі. Окрім негативного впливу, інформатизація та глобалізація мають й позитивні характеристики, у зв'язку із чим вони є невід'ємним елементом механізму забезпечення воєнної безпеки.

У той же час, ключову загрозу для ментальної, а, отже, й воєнної безпеки, становлять не глобалізація та інформатизація, а поширення інформаційних викривлень та рейкових повідомлень. У даному випадку мова йде про використання інструментів «м'якої сили», що потребують менших затрат та є більш ефективними, порівняно із економічними чи військовими механізмами. Саме вказана проблема виступає в якості однієї з ключових у процесі забезпечення воєнної безпеки, оскільки загроза виникає для різних сфер, у тому числі освітньої, духовної та соціально-трудової [33, с. 147].

Достатньо проблематичним питанням у сфері забезпечення воєнної безпеки виступає належний і достатній рівень фінансування військової сфери. Фінансова безпека держави є невід'ємним елементом воєнної безпеки, оскільки саме від неї залежить економічний розвиток, забезпечення цілісності та суверенітету держави, а також належний рівень життя населення. У період дії правового режиму воєнного стану питання фінансування воєнної сфери набуває великої актуальності, оскільки галузь оборони держави, армія, функціонування системи захисту та оборони, потребують належного фінансового забезпечення, у тому числі й шляхом отримання озброєння від держав-партнерів. Отже, пошук джерел фінансування сфери безпеки та оборони виступає в якості ключового фактора для забезпечення воєнної безпеки держави, а, особливо, у період дії правового режиму воєнного стану. Наявні фінансові ресурси, здатність до їх ефективного акумулювання та використання виключно для цілей, що сприяють забезпеченню перемоги над ворогом та захисту українських громадян, усунення потенційних та реальних

загроз для державної цілісності України та її національних інтересів, виступають в якості однієї з ключових умов для підвищення показників воєнної безпеки держави, що потребує належного нормативно-правового регулювання та посилення контролю у сфері безпеки та оборони [22, с. 142].

В якості прикладу нецільового використання військового збору в Україні до повномасштабного вторгнення можливо представити дані, визначені у додатку № 1 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік», та положення Класифікації доходів бюджету, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 14.01.2011 № 11. Так, у відповідності до Класифікації доходів бюджету, військовий збір має код 11011000. Згідно Функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету, видатки на військову оборону класифікуються за кодом 0210, військова освіта – 0240. До того ж, відповідно до Економічної класифікації видатків бюджету, грошове забезпечення військовослужбовців класифікується за кодом 2112. Отже, військовий збір має спрямовуватися саме на покриття видатків з бюджету за кодами 0210, 0240 та 2112 [37].

При ознайомленні з додатком 1 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» встановлено, що у переліку доходів Державного бюджету на 2022 рік відсутня окрема графа за кодом 11011000 (військовий збір), проте, враховуючи Класифікацію доходів бюджету, зазначений збір представлено за кодом 11010000 «податок та збір на доходи фізичних осіб [37].

У відповідності до ч. 1 ст. 13 Бюджетного кодексу України (далі – БК України), бюджет складається із загального та спеціального фондів. У свою чергу, згідно п. 1 ч. 3 ст. 13 БК України, одним із складових частин спеціального фонду бюджету є доходи, які мають цільове спрямування. Як вже було зазначено вище, військовий збір, у відповідності до Класифікації доходів бюджету, є саме доходом [6].

Загальний розмір податків та зборів на доходи фізичних осіб визначено у розмірі 149 811 991,3 тис. грн. При цьому, увесь розмір податків віднесено до загального фонду. Отже, відсутнє розмежування податку на доходи фізичних

осіб та військового збору. У цьому зв'язку можливо стверджувати, що дохід бюджету у формі військового збору має цільовий характер, проте не акумулюється у спеціальному фонді з метою подальшого використання на покриття витрат за кодами 0210, 0240 та 2112 [39].

Окремою проблемою виступає необхідність забезпечення патріотичного виховання молоді, що спрямовано на формування національної самосвідомості, національної культури та розуміння важливості мови у системі воєнної безпеки. Реалізація заходів патріотичного виховання забезпечить повноцінний розвиток національної єдності та ідентичності українського суспільства.

У контексті досліджуваного питання на особливу увагу заслуговує таке явище як корупція, що зумовлено потенційними масштабними негативними наслідками для воєнної безпеки. Корупція стосується не лише правової, соціальної та економічної сфер, але й воєнної, де здатна завдати величезної шкоди. Зокрема, корупція під час війни призводить до руйнації та зашкоджує розвитку воєнно-промислового комплексу, запровадженню новацій цих технологій, а також забезпечення військовослужбовців необхідними засобами захисту, обладнанням та озброєнням, що є нагальною потребою в умовах повномасштабного вторгнення проти України та звільнення тимчасово окупованих територій. На жаль, запроваджені системні заходи щодо протидії корупції у воєнній сфері не призводять до підвищення ефективності у боротьбі із зазначеним явищем, що може бути пов'язано як із відсутністю політичної волі, так і неефективністю існуючих механізмів, зокрема непрофесійністю кадрів, якими безпосередньо формується та реалізується антикорупційна політика України [33, с. 147-148].

Сприятливим фактором для «розквіту» корупції в умовах війни стала тимчасова відсутність можливості моніторингу статків посадовців після 24 лютого 2022 року. Це пов'язано із зупиненням публічної роботи Реєстру електронних декларацій та відсутністю обов'язку чиновників звітувати перед Національним агентством з питань запобігання корупції про свій майновий

стан. Окрім відсутності можливості для здійснення фінансового контролю за майновим станом посадовців, в умовах скасування обов'язкового декларування та публічного доступу із деклараціями, є неможливим здійснення громадського контролю за доброчесністю кандидатів та новопризначених посадовців державних інституцій [15].

У лютому 2023 року громадяни спостерігали появу великої кількості інформаційних повідомлень про викриття українських високопосадовців у вчиненні корупційних правопорушень. Лише за один день генеральним прокурором А. Костіним було повідомлення про оголошення підозри таким посадовцям:

— ексзаступнику міністра оборони за фактом лобіювання укладення договорів за результатами проведених закупівель за завишеними цінами, а також низької якості;

— колишньому виконуючому обов'язків Департаменту державних закупівель та постачання матеріальних ресурсів Міністерства оборони України за фактом розтрати коштів внаслідок організації закупівель бронешитів низької якості;

— посадовцю Міністерства оборони України за фактом укладення фіктивного договору із компанією-нерезидентом, предметом якого виступав огляд, оцінки і технічний стан деталей до авіатехніки [3].

Призупинення обов'язкового декларування посадових осіб призвело до одного із найбільш резонансних та обговорюваних питань – масової корупції у територіальних центрах комплектування, що пов'язані з отриманням хабарів за уникнення мобілізації. Так, серед найскандальніших фактів корупції у територіальних центрах комплектування можливо виділити наступні:

— у липні 2023 року співробітниками Державного бюро розслідувань (далі – ДБР) було повідомлено про підозру колишньому начальнику Одеського обласного територіального центру комплектування Євгену Борисову через незаконне збагачення на більш ніж 188 млн. грн. Така підозра пов'язана із

придбанням його матір'ю вілли в Іспанії вартістю 3,7 млн. євро, а також виявлення у дружини, матері та тещі дорого вартісного автопарку;

— у зв'язку зі справою Євгена Борисова, було проведено перевірку його заступника Дениса Галушка, за результатами якого виявлено ознаки незаконного збагачення більш ніж на 14 млн. грн. До того ж, дружина, син і теща придбали у власність дорого вартісні транспортні засоби та нерухомість, проте законні джерела отримання доходу в них відсутні;

— у жовтні 2023 року було повідомлено про підозру начальнику Малиновського районного територіального центру комплектування міста Одеси Вячеславу Кушнерову за ознаками незаконного збагачення майже на 47 млн. грн. Підставою для стали наявність дорого вартісного автопарку та нерухомості у дружини, сина, матері та тещі;

— за ознаками незаконного збагачення також було повідомлено про підозру керівнику Дніпропетровського обласного територіального центру комплектування Анатолію Пікало, заступнику начальника Полтавського обласного територіального обласного територіального центру комплектування та начальнику Самбірського районного територіального центру комплектування Львівського області;

— в Івано-Франківській області було виявлено факт фіктивного приймання на службу тренерів та сімох футболістів у територіальний центр комплектування тощо [63].

Після відносної «нормалізації» життя громадян та пристосування до нових умов сьогодення, постало питання стосовно відбудови та відновлення держави. Саме це стало поштовхом до усвідомлення того, що під час війни особливого значення набуває боротьба із корупцією, оскільки у подальшому такі заходи буде покладено в основу перемоги української держави, забезпечення відбудови, повної та швидкої інтеграції нашої країни до Європейського Союзу.

Значний резонанс щодо виявлення корупції у військовій сфері (петиція з вимогою про вотавання закону про продовження строку закриття декларацій

ще на рік лише за два дні набрала понад 83 тис. голосів) фактично примусив відновити обов'язкове декларування, тобто забезпечити відповідність між нормами національного законодавства та положеннями Конвенції. Так, 12 жовтня 2023 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану». Положеннями зазначеного закону встановлено подати декларації за 2022 та 2023 роки осіб, які займають наступні категорії посад: проходять військову службу в міністерства, військово-лікарських комісіях, лікарсько-льотних комісіях, територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки, проводять публічні закупівлі (тендери) тощо. Тобто законодавцем передбачено, що обов'язок подання декларацій поширюється на військовослужбовців, незалежно від звання, які перебувають на управлінських або матеріально відповідальних посадах. До того ж, декларації мають подати військовослужбовці, які хоча і не займають штатної посади, проте виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції [38].

Отже, проблема поширення корупційних проявів в умовах війни погіршує не лише ситуацію в окремих регіонах, в яких ведуться активні бойові дії, але й шкодить репутаційному капіталу України на міжнародній арені. Зниження рівня міжнародної підтримки може призвести до зменшення довіри з боку союзників, а також життєво необхідної допомоги для фінансування оборонно-промислового комплексу, інноваційної зброї та технологій тощо. Отже, одним із ключових пріоритетних завдань виступає саме подолання корупції, що є обов'язковою умовою підвищення воєнної безпеки.

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що в умовах численних загроз, пов'язаних із агресивною політикою країни-терориста, ключовим фактором для збереження української державності виступає протидія внутрішнім дисфункціям та боротьба із зовнішнім агресором. Воєнна безпека має комплексний міждисциплінарний характер і перебуває у взаємозв'язку з такими сферами, як економіка, інформаційна політика, освіта,

морально-духовний розвиток, фінансова стабільність та інституційна спроможність держави.

Однією з ключових проблем залишається питання ефективного фінансування воєнної сфери, яке ускладнюється як недосконалістю бюджетного адміністрування, так і проявами корупції. Проблема цільового використання коштів військового збору, а також факти системної корупції в оборонному секторі, свідчать про нагальну потребу реформування механізмів публічного управління і посилення контролю з боку громадянського суспільства. Виключно за умови використання комплексного підходу, враховуючи інформаційний, фінансовий, освітній та духовний фактори, існує можливість для забезпечення стійкої системи воєнної безпеки, яка здатна ефективно протидіяти як традиційним військовим загрозам, так і гібридним викликам.

3.2. Шляхи удосконалення інституційної та функціональної основ системи воєнної безпеки України

Забезпечення високих показників ефективності воєнної безпеки потребує створення відповідної вертикалі оборони, що сприятиме реалізації ключових функцій як силового, так й управлінського компонентів, у тому числі повноважень начальника Генерального штабу ЗСУ, Головнокомандувача ЗСУ, командувача Сухопутних військ, оперативних командування та інших органів, які здійснюють керівництво обороною держави. Зокрема, в умовах правового режиму воєнного стану особливої актуальності набуває удосконалення нормативно-правового та фінансового механізмів воєнної безпеки.

Так, з метою удосконалення нормативно-правового механізму воєнної безпеки існує потреба у реалізації наступних заходів:

— усунення невідповідностей між положеннями діючого законодавства та реальними викликами сьогодення. Нормативні положення, якими визначено основні заходи державної політики у сфері безпеки та

оборони, повинно бути враховано специфіку правового режиму воєнного стану, а також реальний стан та фактичні загрози для військової безпеки держави;

— забезпечення максимально повного законодавчого врегулювання питань, що стосуються сфери безпеки та оборони. Зокрема, варто чітко закріпити перелік заходів, які реалізуються при запровадженні правового режиму воєнного стану;

— забезпечення чіткості викладення правових норм, якими врегульовано питання безпеки та оборони; вони повинні бути зрозумілими для суб'єктів виконання визначених такими законами повноважень та органів правозастосування, не допускаючи подвійного трактування.

Реалізація представлених вище заходів потребує проведення комплексного аналізу нормативно-правових актів, якими врегульовано питання національної безпеки та оборони, а також внесення необхідних змін та доповнень. Додатково існує потреба у реалізації наступних кроків:

1. Стратегічне планування: підготовка та актуалізація стратегічних положень нормативних документів у галузі воєнної безпеки, в яких визначено ключові виклики та загрози сьогодення; визначення основних завдань та цілей діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також органів військового управління з питань оборони, захисту та розвідки.

2. Забезпечення адаптації до загроз сьогодення: закріплення на законодавчому рівні та визначення класифікаційних критеріїв різних видів загроз, у тому числі й гібридних загроз, тероризму та кіберзагроз; вдосконалення нормативно-правової основи для ефективного протистояння реальним та потенційним загрозам.

3. Гнучкість та оперативність реагування: формування нормативно-правової системи регулювання, що дозволяє оперативно реагувати на зовнішні загрози та безпеку держави; створення механізмів оперативного запровадження та скасування правових режимів воєнного і надзвичайного станів.

4. Взаємодія та координація: підвищення ефективності механізмів координації та взаємодії між усіма органами державної влади, військового управління та місцевого самоврядування, а також секторами безпеки і оборони; розробка та запровадження стандартів оперативного обміну даними [72, с. 38-39].

На сьогоднішній день більшість норм Закону України «Про національну безпеку України» має переважно декларативний характер, що надає можливість для їх неоднозначного трактування і правозастосування. При цьому, саме зазначений нормативний документ виступає в якості ключового законодавчого правового акта, в якому закріплено основні правила діяльності усіх суб'єктів, до компетенції яких віднесено розробку та запровадження заходів забезпечення воєнної безпеки, що мають загальнообов'язковий характер.

Саме внесення змін та доповнено до положень Закону України «Про національну безпеку України» має стати ключовим законодавчим актом, нормами якого буде врегульовано питання воєнної безпеки як одного з головних елементів національної безпеки, її функціональних механізмів, планування та відповідальності за взаємодію між суб'єктами у сфері безпеки та оборони. Такими доповненнями до вказаного вище законодавчого акту мають бути наступні:

- виокремлення складових елементів воєнної безпеки у структурі національної безпеки;
- створення єдиного координаційного механізму системи воєнної безпеки: забезпечення ефективної взаємодії та координації між державними органами та інститутами громадянського суспільства;
- закріплення системного підходу до планування, формування ресурсів та контролю за реалізацією заходів забезпечення воєнної безпеки;
- забезпечення ефективного функціонування у галузі безпеки та оборони, що виступають в якості основи системи воєнної безпеки, у тому числі

й механізми управління у мирний час та у період дії правового режиму воєнного стану;

— чітке врегулювання процедур створення підрозділів територіальної оборони;

— забезпечення комплексного аналізу сфери безпеки та оборони, а також внесення відповідних змін на підставі отриманих результатів [72, с. 39].

Щодо удосконалення фінансового механізму забезпечення військової безпеки в умовах дії правового режиму воєнного стану варто зазначити, що існує потреба у реалізації наступних заходів: збільшення обсягу фінансування сфери безпеки та оборони, зокрема силових військових підрозділів та формувань; забезпечення достатності обсягів фінансування для ефективного протистояння зовнішнім загрозам і викликам. Також вагому роль відіграє забезпечення ефективного використання фінансування, оскільки кошти, які виділяються на сферу забезпечення воєнної безпеки повинні використовуватися із дотриманням принципів раціональності, прозорості та оперативності. Так, у процесі удосконалення фінансового механізму воєнної безпеки існує потреба у здійсненні наступних кроків:

1. Забезпечення стабільного фінансування: формування достатнього обсягу фінансування на потреби сектору безпеки і оборони в державному бюджеті України; розробка і запровадження механізмів гарантування фінансової стійкості в умовах трансформацій політичного ландшафту.

2. Ефективність витрат: створення механізмів та інструментів ефективного контролю та проведення аудиту витрат в оборонному секторі; забезпечення відкритості та прозорості витрат оборонного бюджету.

3. Запровадження інновацій та розвиток сфери безпеки і оборони: підвищення стимулів у використанні новітніх технологій у сфері воєнної безпеки; забезпечення належного фінансування наукових розробок і створення новітніх технологій з метою підвищення боєздатності української армії.

4. Формування резерву і гнучкість: створення гнучких інструментів фінансування, що сприятиме оперативному реагуванню на воєнні виклики та

загрози; формування резерву на випадок надзвичайних ситуацій та можливості його цільового використання [64, с. 580].

Реалізація конкретних кроків у рамках кожного із перелічених заходів мають визначатися із урахуванням конкретних умов та потреб. При цьому, удосконалення нормативно-правового і фінансового механізмів підвищення ефективності державної політики у сфері воєнної безпеки виступає в якості комплексного питання, що забезпечить повноцінний захист від реальних та потенційних загроз. Окрім цього, вагомими заходами для забезпечення повноцінного функціонування системи воєнної безпеки варто створити ефективні процедури залучення громадянських інститутів до реалізації основних аспектів воєнної безпеки.

Додатково існує потреба у розвитку і збільшенні чисельності кадрового потенціалу, у тому числі шляхом створення належних умов для проходження військової служби, високого рівня кваліфікації та професійної підготовки для військовослужбовців та інших працівників сфери безпеки й оборони, а також формування системи навчання, стажування та обміну досвідом. Виявлення чисельних випадків недосконалого адміністративного контролю потребує забезпечення гнучкості управління, що забезпечить оперативне реагування на зовнішні загрози та прийняття необхідних рішень, активну адаптацію управлінських практик до новітніх технологій та методів кризового управління.

У контексті міжнародної співпраці варто приділяти особливу увагу зміцнення взаємовідносин із іншими державами та міжнародними інституціями у сфері національної безпеки, а також активізації участі при реалізації спільних проектів, обміні досвідом та формування стратегічних міжнародних нормативних документів з питань безпеки та оборони. До того ж, враховуючи активні бойові дії на великій кількості територій, спостерігається погіршення стану довкілля, що вимає розробки та запровадження нормативно-правових механізмів екологічної безпеки у воєнній сфері, включаючи

забезпечення контролю за зберіганням і використанням небезпечних речовин у військовій діяльності.

У контексті досліджуваного питання на особливу увагу заслуговує протидія маніпулятивним впливам агресора. Як зазначив виконавчий секретар Комітету із системного аналізу Президії НАН України Ю. Костюченко, з метою ефективної оборони, у тому числі й у інформаційній сфері, необхідно вибудувати розуміння сутності новітніх форм ведення війни. Сторони протистояння мають реальну зацікавленість у розвитку «військових підприємств», не прагнучи при цьому програти чи виграти, що пов'язано із низкою політичних та економічних чинників. Ю. Костюченко зауважено, що отримання вигоди від продовження насильницьких дій забезпечується не лише державами, але й окремими групами в середині та ззовні суспільства.

До внутрішніх тенденцій таких вій автором віднесено не саме бажання ведення необмежених воєнних дій, а незакінчених. Конфлікти такої категорії вимагають формування консенсусу на суспільному рівні, стаючи їх основою, внаслідок чого виникає самовідновлюючийся інтерес до ведення військових дій. Ключовою метою усього вищевказаного виступає формування нової ідентичності та забезпечення інтересів партикулярного, політичного та економічного характеру. У цьому зв'язку автором зауважено, що процедури регулювання та компенсації сукупності заходів впливу на інформаційну сферу, що має на меті викривлення соціокультурної та групової ідентичності, винищення українського суспільства, формування конфліктного середовища існування безпосередньо визначає стратегічні напрями інформаційної політики агресора та країни такого впливу [71].

Інструменти інформаційної політики повинні забезпечувати функціонування сталого зв'язку між офіційними джерелами отримання інформації, оцінками експертів, публіцистичною діяльністю, журналістськими відомостями та новинами. Додатково існує потреба у формуванні єдиного інформаційного поля, що забезпечує існування самопідтримуючих зворотних зв'язків на базі суспільної дискусії з метою подальшої розробки політичних

наративів, яких потребує держава для подальшого суспільного розвитку. Окрім цього, дискусія виступає в якості одного із елементів позитивної деміфологізації. В якості прикладу можливо звернути увагу на існування в умовах сучасних війн відчутності чітких підрахунків втрат сторін, побороти яку можливо саме за допомогою дієвих інструментів інформаційної політики [71].

Ще одним важливим напрямом удосконалення воєнної безпеки держави виступає розвиток логістичної системи, що використовується силами безпеки і оборони. Триваючий режим воєнного стану потребує максимальної мобілізації військового потенціалу та оперативного реагування на зміни на фронті, що є можливим у випадку підвищення оперативності та ефективності логістичних операцій, у тому числі й щодо постачання обладнання, боєприпасів та запасів до військових частин, а також до місць дислокації військових підрозділів. З метою підвищення ефективності системи військової логістики існує потреба у запровадженні наступних заходів:

1. Активізація та розвиток цифрових технологій, що сприятиме підвищенню ефективності, точності та оперативності логістичних процесів. Зокрема, завдяки створенню систем управління запасами військові підрозділи матимуть можливість для точного визначення видів та обсягів запасів, ведення обліку матеріальних цінностей та автоматизації замовлень і постачання. Запровадження систем автоматизації робочих процесів забезпечать оптимізацію логістичних процесів, зниження часу та їх виконання та покращення якості обслуговування; такі системи можуть включати технології складського обліку, моніторингу та «автоматизовані склади». До того ж, використання систем зв'язку та комунікації, наприклад, широкосмугових мереж та супутникової комунікації, сприятиме покращенню зв'язку між логістичними підрозділами, постачальниками та командними пунктами; такі системи забезпечать безперервний та надійний зв'язок і оперативну передачу даних навіть підрозділами, що знаходяться у важкодоступних районах, а також швидку координацію дій та постачання необхідних вантажів.

2. Підвищення кваліфікації персоналу, що виступає в якості ключового складового елемента для забезпечення ефективності логістичного процесу, зростання продуктивності та оперативності. У цьому зв'язку існує потреба у розширенні переліку спеціальностей та освітніх програм для підготовки військового персоналу на рівні вищих навчальних закладів, а також їх адаптації до викликів сьогодення, враховуючи методик координації та планування операцій, стандарти і процедури у сфері військової логістики. Додатково існує потреба в організації симуляційних тренувань та виконання практичних завдань на військових полігонах, моделюючи реальні бойові умови, що спрямовано на отримання практичного досвіду та навичок вирішення нестандартних ситуацій.

3. Уніфікація та стандартизація процесів, що спрямовано на спрощення логістичних операцій, зменшення часових затрат на їх реалізацію, забезпечення стабільної якості послуг і продукції, які постачаються безпосередньо військовим підрозділам, зниження вартості їх придбання, а також підвищення гнучкості у випадку змін потреб військовослужбовців та ситуації на фронті.

4. Аерологістика та аеромобільність, тобто використання авіації для доставки військових запасів та обладнання, що підвищує ефективність, швидкість та мобільність в умовах воєнного стану. Використання авіації сприятиме прискоренню термінів постачання, боєприпасів, обладнання та необхідних матеріальних ресурсів на значні відстані, що є особливо актуальним при існуванні потреби в оперативному реагуванні на військові загрози [66].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що підвищення ефективності системи воєнної безпеки України вимагає комплексного та скоординованого підходу, який охоплює як удосконалення нормативно-правового, так і фінансового механізмів. Насамперед, створення ефективної вертикалі оборони забезпечить належну реалізацію управлінських і силових функцій ключовими суб'єктами оборонної системи держави. З боку

фінансування, ефективна політика передбачає стабільне бюджетне забезпечення, прозорість і цільове використання коштів, а також стимулювання інновацій у сфері оборони. Важливою складовою є розвиток логістичних систем, що включає цифровізацію, стандартизацію, підготовку персоналу та активне застосування аерологістики. Посилення інформаційної політики, зокрема протидії маніпулятивному впливу, та формування стійкого інформаційного поля є необхідною умовою для збереження соціальної єдності та ідентичності в умовах гібридної війни.

3.2. Перспективи запровадження позитивного зарубіжного досвіду в галузі воєнної безпеки в Україні

Реформування та удосконалення системи воєнної безпеки потребує ґрунтовного дослідження позитивного зарубіжного досвіду з даного питання, оскільки найбільш ефективні практики, які перевірені часом, цілком логічно запровадити й в Україні. У цьому зв'язку пропонуємо звернути увагу саме на перспективи запровадження позитивного зарубіжного досвіду в галузі воєнної безпеки в Україні.

Так, у США у 2018 році було проголошено курс на підвищення ефективності правового регулювання контрактів, які укладені із Міністерством оборони. Ключову увагу було зосереджено на укладенні федеральних контрактів, в яких предмет закупівлі пов'язаний із задоволенням суспільних благ шляхом придбання товарів чи послуг, також дотримання процедури закупівлі. У цьому зв'язку Міністерством оборони було представлено резолюцію, в якій передбачено кардинально новий механізм формування відносин з підрядниками. Ключова пропозиція Пентагону полягала в запровадженні механізмів отримання фінансування за рахунок приватного сектору. Завдяки запропонованим регуляторним змінам було скорочено виплати за контрактом на оборонну сферу на 30%, а також

запроваджено механізм суб'єктивного визначення критеріїв та аналізу процесу управління програмами для підрядників [61, с. 100].

Вагому роль у доктрині США відіграє проведення цивільно-військових операцій, спрямованих на підтримку і налагодження взаємодії, прагматичне використання та здійснення впливу на відносини між урядовими і неурядовими цивільними інституціями, військовими організаціями, представниками органів влади та цивільним населенням у регіонах проведення військових операцій. При цьому, доктринальний підхід США зосереджено на здійсненні впливу на цивільні об'єкти, забезпечуючи підтримку воєнного контингенту. До того ж, перед безпосереднім ухваленням рішення щодо вогневого удару, командиром направляється запит до спеціалістів цивільно-військових сил щодо можливості вирішення питання шляхом взаємодії з цивільним населенням та досягнення прихильності [67, с. 267].

У контексті досліджуваного питання варто зауважити, що зовнішньополітичний курс США передбачає забезпечення військової переваги, що виступає в якості основного елемента захисту національних інтересів. При цьому, національна безпека США не є тотожною воєнній безпеці, що зумовлено тривалим розвитком і підтримкою демократичних цінностей, коли громадяни, суспільство та держава є не лише об'єктами, але й суб'єктами безпеки.

В основу стратегію національної безпеки покладено результати оцінки національних цінностей через призму міжнародної обстановки. Саме на основі ключових цінностей, які визнаються основоположними у США, визначаються правові, економічні, етичні та філософські засади розвитку системи воєнної безпеки. Серед ключових інтересів США можливо виділити забезпечення економічного зростання, пропаганда національних цінностей, а саме свободи торговельної діяльності та демократичні інститути, а також формування безпечного світового порядку, демократизацію та стабілізацію режимів [16, с. 76].

На сьогоднішній день досвід США у сфері воєнної безпеки застосовується багатьма світовими державами у процесі розробки власних стратегій захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз. Зазначені практики зодобезпечення ефективного функціонування державних інститутів у сфері національної безпеки є актуальними й на сучасному етапі розвитку України, особливо в умовах повномасштабного вторгнення Росії проти нашої держави. Варто зауважити, що концепція воєнної безпеки США включає в себе категорію державної безпеки, що зумовлено закріпленням у правовій системі засад отождоженення між народом (нацією) та державою. Тобто, категорія воєнної безпеки не обмежується виключно забезпеченням безпеки окремого народу чи держави, охоплюючи цілий комплекс умов, якими гарантується національний суверенітет, захист стратегічних інтересів та ефективний розвиток суспільства й усіх громадян [16, с. 76-77].

Політика безпеки Міністерства оборони Великобританії спрямована на забезпечення безпеки іноземних територій: чотирнадцяти регіонів, що перебувають під юрисдикцією Сполученого Королівства. Окрім територіального моря, рибальських зон та виключних економічних зон, такі регіони виступають в якості стратегічних оборонних об'єктів, зокрема щодо забезпечення безпеки територій, захисту цивільного населення та нормальної життєдіяльності. Така політика виступає в якості форми прояву відповідальності уряду та системи національної оборони у напрямку підтримки ключових інтересів Великої Британії, підтримки стабільності на іноземних територіях і безпеки народів.

Саме заходи територіальної оборони спрямовані на вирішення різноманітних питань, у тому числі й щодо належного управління, безпеки та розвитку. Ключовим завданням Міністерства оборони Великої Британії є забезпечення охорони і безпеки заморських територій, у тому числі шляхом проведення пошуково-рятувальних, гідрологічних, геодезичних, картографічних робіт, подолання наслідків стихійних лих, а також протидія

торгівлі наркотиками з країн Латинської Америки через території США та Західної Африки до Європи і Великобританії.

У відповідності до іншого напрямку, політика оборони Великобританії спрямована на формування умов для економічно відповідальних та безпечних іноземних територій. Це розглядається в якості загальної відповідальності Сполученого Королівства за територіальну безпеку, що потребує залучення резервних сил Великобританії, з одночасним покладенням фінансового тягаря на регіони розміщення сил оборони. Отже, для Великої Британії є притаманним використання економічних та соціальних механізмів державного управління питаннями територіальної оборони [32].

У 2008 році було затверджено стратегічний у сфері національної безпеки документ «Безпека у взаємозалежному світі», у положеннях якого вперше закріплено ключову мету та завдання у досліджуваному напрямку. Положеннями зазначеного стратегічного документа визначено перелік ключових загроз для національної безпеки Великої Британії, серед яких можливо виділити наступні: низькі показники ефективності міжнародних механізмів; кліматичні зміни; високий рівень конкуренції у сфері доступу до сировини та енергоресурсів; зростання рівня бідності та соціальної нерівності; глобалізаційні процеси, що взаємопов'язані з численними викликами і загрозами [19, с. 142-143].

Зміст та механізми реалізації державної політики у сфері воєнної безпеки Німеччини закріплено у нормативних урядових документах, в основу яких покладено теоретичні концепції та політичні пропозиції щодо загальної стратегії дій, спрямованих на захист держави. Зазначена стратегія знайшла своє відображення в офіційних заявах політиків, директивах правоохоронних інституцій та спецслужб Німеччини, законодавчих актах бундестагу, рішеннях Конституційного суду, а також докладах розвідувальних підрозділів. Положення зазначених документів чітко передбачають, що міжнародна агресія виступає в якості ключової загрози для демократичного ладу Німеччини.

Особливу увагу зосереджено на встановленні контролю за формуванням груп національних меншин, зокрема представників арабських держав [4, с. 47].

Наступним офіційним напрямом забезпечення воєнної безпеки Німеччини виступає збереження внутрішнього порядку та єдності народу, захист конституційного ладу, запобігання діяльності терористичних організацій та недопущення шкоди від загроз правовому демократичному устрою. Ключовими завданням визнаються забезпечення стабільності та стійкості демократичної системи держави, яка спрямована на боротьбу та протидію зовнішнім загрозам, а особливо пропаганді авторитарних режимів іноземних держав. Основними завданнями системи безпеки Німеччини є наступні:

- запобігання вчиненню терористичних актів на території Німеччини, а також за її межами, зокрема у державах-членах ЄС і НАТО;

- протидія діяльності іноземних спецслужб, що загрозує безпеці Німеччини;

- захист економічних, технологічних та науково-технічних розробок;

- підвищений контроль за діяльністю іноземних компаній та організацій з іноземних держав, які не є членами НАТО, проте функціонують на території Німеччини та можуть завдати шкоду інтересам країни;

- забезпечення збереження конфіденційності окремих аспектів зовнішньої політики Німеччини та держав-членів НАТО [23, с. 89].

Додатково варто зауважити, що реалізація стратегії воєнної безпеки Німеччини здійснюється в умовах співпраці та суперечностей з окремих питань із державами-членами ЄС. Воєнна безпека Німеччини передбачає згуртоване та систематичне використання функціоналу різноманітних державних інститутів, у тому числі судових, адміністративно-правових, кримінально-правових та контррозвідувальних. Система безпеки держави включає результати політично-організаційної діяльності вищих органів управління, до компетенції яких віднесено розробку стратегічних документів

у залузі зовнішньої та внутрішньої безпеки, управління діяльністю органами державної влади, а також координація їх роботи.

Також достатньо активно функціонує адміністративно-правова система, що забезпечує встановлення правових режимів та забезпечення безпеки держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, зокрема режим охорони секретних розробок та режим перебування іноземних громадян на території Німеччини. У цілому режим безпеки держави у Німеччині виступає в якості повноцінного комплексу законодавчо закріплених правил, що спрямовані на забезпечення стабільності політичної системи, захисту соціальних та економічних основ, забезпечення військової спроможності, а також реалізації внутрішньої та зовнішньої політики [16, с. 77].

У контексті досліджуваного питання на увагу заслуговує політика воєнної безпеки Франції. На загальнодержавному рівні ухвалено «Білу книгу з питань оборони і національної безпеки», в якій закріплено основоположні стратегічні засади воєнної безпеки країни. Захист держави у Франції розглядається в якості безпосереднього забезпечення безпеки громадян, використовуючи військові та поліцейські механізми, створення умов на повноцінного відновлення та подальшої життєдіяльності суспільства і держави. Ключову роль у даному питанні відіграє розробка та реалізація ефективних механізмів спостереження, логістики та комунікації як на землі, так й у водному, повітряному і космічному просторах. Реалізація таких завдань покладено на військові формування, підрозділи внутрішньої безпеки держави та установи цивільного захисту. Враховуючи те, що Франція є членом НАТО, вона приймає активну участь у процесах безпеки на міжнародному рівні, проводить військові операції під егідою НАТО за межами держави та Європи, а також реалізує заходи, спрямовані на забезпечення оптимального використання ресурсів у сфері безпеки й оборони [25].

У цілому міжнародні стандарти забезпечення воєнної безпеки як складового елемента національної безпеки в цілому передбачають наявність сукупності наступних компонентів:

— урахування ключових засад ООН, якими встановлено загальноновизнані принципи та цінності, що враховуються у положеннях національної політики, у тому числі дотримання принципів територіальної цілісності, суверенітету держав та мирного врегулювання конфліктів;

— стандарти НАТО, якими визначено основні вимоги до змісту оборонних стратегій, обміну інформації та взаємодії між державами-членами, що підвищує ефективність колективної безпеки;

— положення договорів у безпековій сфері, зокрема міжнародні договори й угоди, якими врегульовано питання нерозповсюдження ядерної зброї, а також закріплено обов'язки держав щодо здійснення контролю над ядерним озброєнням;

— стандарти ЄС, розробка яких зумовлена необхідністю забезпечення безпеки та співпраці між державами-членами у сферах міграції, протидії тероризму та кібербезпеки;

— положення міжнародних конвенцій, в яких закріплено ключові принципи та стандарти у сфері забезпечення національної безпеки [16, с. 79].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що в сучасних умовах реформування системи воєнної безпеки України особливого значення набуває вивчення та впровадження позитивного зарубіжного досвіду. Практики провідних демократичних держав — США, Великобританії, Німеччини та Франції — демонструють ефективність комплексного, міжвідомчого підходу до гарантування безпеки, з акцентом на взаємодію між військовими, цивільними структурами та приватним сектором. Зокрема, США показують приклад гнучкого контрактного регулювання у сфері оборони, використання цивільно-військових механізмів впливу та орієнтації на демократичні цінності як основу національної стратегії. Велика Британія акцентує на безпеці віддалених територій та підтримці стабільності через економічні й соціальні інструменти. У свою чергу, Німеччина впроваджує жорсткі внутрішні механізми захисту конституційного ладу та протидії зовнішнім загрозам, а Франція — надає перевагу високотехнологічним

методам оборони та участі у міжнародних безпекових ініціативах. Усе це формує потужну аналітичну базу для адаптації перевірених рішень в українському контексті. Врахування цього досвіду дозволить Україні підвищити ефективність правового та інституційного забезпечення воєнної безпеки, що є критично важливим в умовах воєнної агресії та глобальних безпекових викликів.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можливо сформулювати наступні висновки.

1. Повномасштабне вторгнення Росії проти України зумовило трансформацію глобалізаційних викликів і загроз, що постали перед нашою державою. У цьому зв'язку воєнна безпека виступає в якості ключового аспекту гарантування національної безпеки у цілому, ключовою метою якої є забезпечення цілісного поєднання соціального, економічного, науково-технічного, політичного, духовного і військового потенціалу, що характеризується своєрідною внутрішньою побудовою та якісною індивідуальністю. Кожен із перелічених елементів у сукупності забезпечує належне існування потенціалу воєнної безпеки, сприяючи орієнтуванню процесу розвитку таким чином, щоб потенційні можливості суспільства і держави трансформувалися на невід'ємний компонент воєнної безпеки.

2. Основним програмним документом у сфері воєнної безпеки виступає Стратегія воєнної безпеки України, прийнята ще у 2021 році. При цьому, в умовах повномасштабного вторгнення існує потреба у перегляді зазначеного стратегічного документа та прийняття нової доктрини воєнної безпеки. Зокрема, варто врегулювати питання створення і функціонування професійної та боєздатної армії, оптимізації системи державного управління оборонно-промисловим комплексом, збільшення обсягу фінансового забезпечення наукових розробок, інноваційного озброєння, а також визначення потенційних і реальних воєнних загроз як на регіональному, так і на глобальному рівні.

3. Українсько-російське протистояння активізувало питання розробки нової стратегії воєнної безпеки, враховуючи різноманітні елементи гібридної війни, а також сутність маніпулятивних впливів. Аналіз опрацьованих джерел та літератури дає змогу зробити висновки, що в українській науковій літературі явище маніпулятивних впливів у системи воєнної безпеки не розкрито належним чином, хоча вітчизняні науковці підходять до дослідження

комплексно та розглядають різні аспекти та чинники як самого поняття маніпулятивних впливів так і способів протидії. При цьому, спостерігається різнобічне вивчення інституційних основ самого явища гібридної війни, з одночасним ігноруванням питання теоретико-методологічних та прикладних елементів механізму протидії невійськовим ризиків і загроз саме в умовах ведення гібридного протистояння.

4. В умовах військової агресії Росії проти України було реалізовано низку заходів у напрямку реформування сектора безпеки та оборони, в основу якого покладено ухвалення Законів України «Про національну безпеку» та «Про основи національного спротиву», а також впроваджено Стратегію воєнної безпеки на засадах всеохоплюючої оборони. Реформування сектору безпеки та оборони України зумовлено не лише існуванням вимушеної потреби у наданні відповіді збройній агресії, але й стратегічною необхідністю для повноцінного забезпечення національної стійкості, безпеки та повноцінної євроінтеграції.

5. В умовах безпрецедентних безпекових викликів, зумовлених збройною агресією проти України, питання забезпечення національного захисту нашої держави набуває особливої значимості. Тривала дія правового режиму воєнного стану підвищує роль державних інституцій, у тому числі Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони, Міністерства України та інших органів, до компетенції яких віднесено реалізацію стратегічних повноважень у сфері захисту національної безпеки. При цьому, ефективна реалізація державної політики у сфері національної безпеки та оборони є неможливою за відсутності координації дій на усіх рівнях державної влади, громадянського суспільства та приватного сектора.

6. Силовий компонент відіграє ключову роль у забезпеченні воєнної безпеки України, виступаючи основною опорою в системі захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та національних інтересів. Його структура охоплює розгалужену мережу органів та формувань, серед яких

провідну позицію займають ЗСУ – як головна сила відсічі збройній агресії та стримування воєнних загроз. Комплексна система ЗСУ, що включає різні види та роди військ (Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили, Сили спеціальних операцій тощо), забезпечує багатовимірний і гнучкий підхід до ведення бойових дій та оборони держави. Поряд із ЗСУ, значний внесок у реалізацію завдань воєнної безпеки здійснюють й інші силові формування (НГУ, ДПС, СБУ), які доповнюють потенціал оборонного сектору, забезпечуючи охорону кордонів, громадський порядок, захист інфраструктури та участь у бойових діях. Ефективне функціонування силового компоненту в системі воєнної безпеки можливе лише за умов чіткої взаємодії, правового регулювання, стратегічного планування та належного ресурсного забезпечення.

7. Підвищення ефективності системи воєнної безпеки України вимагає комплексного та скоординованого підходу, який охоплює як удосконалення нормативно-правового, так і фінансового механізмів. Насамперед, створення ефективної вертикалі оборони забезпечить належну реалізацію управлінських і силових функцій ключовими суб'єктами оборонної системи держави. З боку фінансування, ефективна політика передбачає стабільне бюджетне забезпечення, прозорість і цільове використання коштів, а також стимулювання інновацій у сфері оборони. Важливою складовою є розвиток логістичних систем, що включає цифровізацію, стандартизацію, підготовку персоналу та активне застосування аерологістики. Посилення інформаційної політики, зокрема протидії маніпулятивному впливу, та формування стійкого інформаційного поля є необхідною умовою для збереження соціальної єдності та ідентичності в умовах гібридної війни.

8. У сучасних умовах реформування системи воєнної безпеки України особливого значення набуває вивчення та впровадження позитивного зарубіжного досвіду. Практики провідних демократичних держав — США, Великобританії, Німеччини та Франції — демонструють ефективність комплексного, міжвідомчого підходу до гарантування безпеки, з акцентом на

взаємодію між військовими, цивільними структурами та приватним сектором. Зокрема, США показують приклад гнучкого контрактного регулювання у сфері оборони, використання цивільно-військових механізмів впливу та орієнтації на демократичні цінності як основу національної стратегії. Велика Британія акцентує на безпеці віддалених територій та підтримці стабільності через економічні й соціальні інструменти. У свою чергу, Німеччина впроваджує жорсткі внутрішні механізми захисту конституційного ладу та протидії зовнішнім загрозам, а Франція — надає перевагу високотехнологічним методам оборони та участі у міжнародних безпекових ініціативах. Усе це формує потужну аналітичну базу для адаптації перевірених рішень в українському контексті. Врахування цього досвіду дозволить Україні підвищити ефективність правового та інституційного забезпечення воєнної безпеки, що є критично важливим в умовах воєнної агресії та глобальних безпекових викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров М.Є. Міністерство оборони України як суб'єкт адміністративно-правового регулювання у сфері патріотичного виховання. Наукові праці НУ ОЮА. № 4. 2021. С. 3-9.
2. Андрієвський Т.Г. Гібридна війна у політичному процесі: особливості проявів та засоби протидії: дис. ... доктора філософії: 05 – соціальні та поведінкові науки; 052 – політологія. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. 2021. 259 с.
3. Андрій Костін. Офіційна сторінка Генерального прокурора України у соціальній мережі Facebook. URL: <https://www.facebook.com/111383045031660/posts/pfbid078uA9WkKpjjv8aLJ7pZv4YKxFhTkUCdjnWZsvxTssn3wEMyXXvADqcB1KFUDXaHLal/>. (дата звернення: 23.05.2025).
4. Беззубов Д.О. Проблеми теорії публічного адміністрування в сфері забезпечення національної безпеки. Наукові записки Центрального українського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Вип. 5. 2018. С. 45-49.
5. Богданович В.Ю., Ворович Б.О., Марко Є.І. Інформаційна безпека як основа воєнної безпеки держави та суспільства. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. № 3. 2018. С. 44-48.
6. Бюджетний кодекс України: Закон України № 2456-VI від 08.07.2010 року. ВВР, 2010, № 50-51, ст. 572.
7. Валюшко І.О. Інформаційна безпека України в контексті російсько-українського конфлікту: автореф. ... канд. політ. наук: 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Миколаїв: Чорноморський національний університет імені Петра Могили. 2018. 19 с.

8. Васильчишин О., Титор В., Кекіш І. Національна безпека держави: особливості забезпечення у режимі воєнного стану. Економічний аналіз. № 4 (32). 202. С. 289-297.
9. Військово-Морські Сили. Міністерство оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/pro-nas/vijskovo-morski-sili-1>. (дата звернення: 21.05.2025).
10. Гаврилюк І. Є завдання в разі збільшити виробництво мінометних мін, розпочати випуск снарядів — генерал-лейтенант Іван Гаврилюк. Армія Inform. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/12/04/ye-zavdannya-v-razy-zbilshyty-vyrobnyctvo-minometnyh-min-rozpochaty-vypusk-snaryadiv-general-lejtenant-ivan-gavrylyuk/>. (дата звернення: 01.05.2025).
11. Гібридна війна: технології сугестії та контрсугестії: монографія / О.В. Акульшин, О.Г. Заруба, Л.Ф. Компанцева, С.С. Кудінов, Н.В. Слухай. Нац. акад. Служби безпеки України. Київ: Нац акад. СБУ, 2018. 235 с.
12. Гойман О.О. Маніпулювання масовою свідомістю в умовах сучасної гібридної війни. Грані. № 1. 2015. С. 50-56.
13. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Е.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. Київ: НІСД, 2015. 474 с.
14. Жирохов М. Оборонпром-2023: яку зброю могла виробити Україна протягом року. Mind. URL: <https://mind.ua/openmind/20267033-oboronprom-2023-yaku-zbroyu-zmogla-virobiti-ukrayina-protyagom-roku>. (дата звернення: 01.05.2025).
15. Закриття публічного доступу до декларацій чиновників ускладнило роботу громадського контролю – Transparency International. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/zakrittjapublichnoho-dostupu-do-deklaratsij-chinovnikiv-uskladnilo-robotu-hromadskooho-kontroljutransparency-international.html>. (дата звернення: 23.05.2025).
16. Івасюк І.Г. Міжнародні стандарти вдосконалення державної політики у сфері національної безпеки. Право та державне управління. № 1. 2024. С. 75-81.

17. Ковалів М., Іваха В. Воєнна безпека як чинник стабільності суспільства. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. № 3. 2015. С. 124-132.

18. Коваль М.В., Павліковський А.К., Лобко М.М., Корецький А.А. Розвиток концептуальних засад забезпечення оборони України: від воєнної організації держави до всеохоплюючої оборони. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. № 3 (79), 2023. С. 8-14.

19. Коломієць О. В. Концепція національної безпеки Великобританії «в епоху невизначеності». Панорама політологічних студій. 2012. Вип. 8. С. 142–147.

20. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 року. ВВР, 1996, № 30, ст. 141.

21. Комарчук О.О. Маніпулятивні технології засобів масової комунікації в умовах гібридної війни: автореф. ... канд. політ. Наук: 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеса: Державний заклад «Піденноукраїнський національний педагогічний університет імен К.Д. Ушинського». 25 с.

22. Коробцова Д.В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. Аналітичнопорівняльне правознавство. 2022. № 2. С. 141-146.

23. Ліпінський В.В. Застосування стандартів НАТО при створенні систем захисту інформації в сфері національної безпеки. Телекомунікаційні та інформаційні технології. № 3. 2018. С. 88-93.

24. Лозинська К. Злочини проти основ національної безпеки України у вимірі кримінального права. Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді. № 3. 2019. С. 202-205.

25. Лозовинський О.С. Біла книга з питань оборони Франції – програмний документ сучасної геополітики. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=29235. (дата

звернення: 04.06.2025).

26. Луценко Ю. Поняття та зміст воєнної безпеки України у світлі сучасних викликів та загроз. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 137. 2018. С. 33-47.

27. Магда Є.В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват, 2015. 304 с.

28. Мельниченко Б., Фігель Н. Основні підходи до розуміння поняття «національна безпека». Вісник Національного університету «Львівська політехніка». № 2 (30). 2021. С. 68-72.

29. Невельська-Гордєєва О.П., Нечитайло В.О. Маніпуляції як засіб інформаційно-психологічного впливу в інформаційній війні. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PmWqIjxfzXUJ:fil.nlu.edu.ua/article/view/235389/238099+&cd=10&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>. (дата звернення: 03.03.2025).

30. Нестеренко О.В. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України. Право і безпека. № 2 (77). 2020. С. 33-39.

31. Основи стратегії національної безпеки та оборони держави: підручник / за заг. ред.. В.М. Телелима. 3-є вид., перероб. і доп. Київ: НУОУ ім.. Івана Черняхівського, 2015. 620 с.

32. Паливода В. Територіальна оборона країни: Британський досвід. Оборонно-промисловий кур'єр. 2018. URL: <https://opk.com.ua/%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D0%B1%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD/>. (дата звернення: 04.06.2025).

33. Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Вип. 3. 2023. С. 143-150.

34. Пархоменко-Куцевіл О. Теоретичні засади формування та розвитку воєнної безпеки України. Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Вип. 28. 2023. С. 367-371.

35. Питання Головнокомандувача Збройних Сил України: Указ Президента України № 123/2020 від 27.03.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/123/2020>. (дата звернення: 21.05.2025).

36. Повітряні сили. Міністерство оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/pro-nas/povitryani-sili>. (дата звернення: 21.05.2025).

37. Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерство фінансів України № 11 від 14.01.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>. (дата звернення: 28.05.2025).

38. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану: Закон України № 3384-IX від 20.09.2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#Text>. (дата звернення: 23.05.2025).

39. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України № 1928-IX від 02.12.2021 року. ВВР, 2022, № 3, ст. 12.

40. Про державну прикордонну службу України: Закон України № 661-IV від 03.04.2003 року. ВВР, 2003, № 27, ст. 208.

41. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: Постанова Кабінету Міністрів України № 671 від 26.11.2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 28.02.2025).

42. Про Збройні Сили України: Закон України № 1934-XII від 06.12.1991 року. ВВР, 1992, № 9, ст. 108.

43. Про Командування Об'єднаних Сил ЗС України. URL: <https://kos.zsu.gov.ua/pro-komanduvannia-ob-iednanykh-syl-zs-ukrainy/>. (дата звернення: 21.05.2025).

44. Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України: Рішення Ради національної безпеки і оборони від 04.03.2016 року (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002525-16#Text>. (дата звернення: 19.05.2025).

45. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018 року. ВВР, 2018, № 31, ст. 241.

46. Про Національну гвардію України: Закон України № 876-VII від 13.03.2014 року. ВВР, 2014, № 17, ст. 594.

47. Про оборону України: Закон України № 1932-XII від 06.12.1991 року. ВВР, 1992, № 9, ст. 106.

48. Про основи національного спротиву: Закон України № 1702-IX від 16.07.2021 року. ВВР, 2021, № 41, ст. 339.

49. Про Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України: Указ Президента України № 23/2019 від 30.01.2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23/2019#Text>. (дата звернення: 21.05.2025).

50. Про Положення про Сили спеціальних операцій Збройних Сил України: Указ Президента України № 52/2018 від 03.03.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/52/2018#Text>. (дата звернення: 21.05.2025).

51. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 року. ВВР, 2015, № 28, ст. 250.

52. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України № 183/98-ВР від 05.03.1998 року. ВВР, 1998, № 35, ст. 237.

53. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 392/2020 від 14 вересня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>. (дата звернення: 18.05.2025).

54. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України № 121/2021 від 25.03.2021 року. URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>. (дата звернення: 28.02.2025).

55. Про Службу безпеки України: Закон України № 2229-ХІІ від 25.03.1992 року. ВВР, 1992, № 27, ст. 382.

56. Про Сухопутні війська України: Указ Президента України № 368/96 від 23.05.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368/96#Text>. (дата звернення: 21.05.2025).

57. Про функціонування центрів підготовки громадян до національного супротиву: Постанова Кабінету Міністрів України № 478 від 18.04.2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/478-2025-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 19.05.2025).

58. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія. Харків: ФОП Павленко О. Г., 2015. 268 с.

59. Свида І. Обґрунтування вимог до алгоритмізації процесів комплексного опрацювання інформації в системі забезпечення воєнної безпеки. Військово-технічний збірник. № 2 (5). 2011. С. 162-165.

60. Семен Н.Ф. Російські інтернет-ресурси як чинник інформаційної війни проти України (на прикладі сайтів «Правда. Ру» та «Российский диалог»: дис. ... канд. наук з соц. комунікацій (доктора філософії): 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій. Рівне: Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. 2018. 260 с.

61. Сіцінський Н.А. Теоретичні здобутки у галузі наукового забезпечення розвитку механізмів державного управління національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 3. 2020. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1604>. (дата звернення: 04.06.2025).

62. Сили спеціальних операцій ЗС України. URL: <https://sof.mil.gov.ua/>. (дата звернення: 21.05.2025).

63. Смуток Б. В українських військкомів виявили необґрунтовані активи понад 255 млн. грн. URL: <https://chas.news/news/v-ukrainskih->

viiskkomiv-viyavili-neobruntovani-aktivi-na-ponad-255-mln-grn. (дата звернення: 23.05.2025).

64. Солдатенко О.В. Фінансування Збройних Сил України в умовах воєнного стану: євроінтеграційний вектор. Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Вип. 80. 2023. С. 576-581.

65. Сухопутні війська Збройних Сил України. Міністерство оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/pro-nas/suhoputni-vijska-zbrojnih-sil-ukrayini>. (дата звернення: 21.05.2025).

66. Тесніков О.М., Фурсова В.А. Напрямки розвитку військової логістики в Україні в умовах воєнного стану як фактору її економічної безпеки. Економіка та суспільство. Вип. 62. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3998>. (дата звернення: 01.06.2025).

67. Ушаков І. Зарубіжний досвід реалізації цивільно-військового співробітництва у секторі безпеки і оборони. Науковий вісник: Державне управління. № 2 (12). 2022. С. 256-275.

68. Христенко В.Є. Маніпулювання свідомістю в умовах гібридної війни: психологічний аспект. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/5929/1/Khrystenko_monogr.pdf. (дата звернення: 03.03.2025).

69. Чобіток П. Воєнна безпека держави у доктрині забезпечення національної безпеки. Вісник Маріупольського державного університету. Вип. 8. 2013. С. 283-291.

70. Чорний А., Андрушко В. Особливості організації міжвідомчої взаємодії між суб'єктами інтегрованого управління кордонами. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Військові та технічні науки. № 1 (94). 2024. С. 116-125.

71. Якою має бути інформаційна політика України в умовах війни? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28338927.html>. (дата звернення: 20.05.2025)

72. Prymakov K. Directions of improving the legal regulation of national security in Ukraine under martial law. Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Vol. 1. 2023. P. 36-42.